

Interievat: Leibovici Ietti
Locul interieului: Botoșani
Data interviului: septembrie 2006
Intervievator: Major Eموke
Transcrierea: Ilea Livius George

Caseta I, partea A

- Da. ăăăă.... Originară sunt din Vatra Dornei. Tata era botoșenean, și s-a căsătorit cu mama mea, care era din Vatra Dornei. Și prin căsătorie a rămas și el în Vatra Dornei. Părinții tatălui, deci bunicii din partea lui tata, cât și frați, surori, erau din Botoșani. În momentul de față nici unul nu mai trăiește, dar sunt copii lor... copii, nepoți... și toți ăș plecați în Israel.

* Cum s-au numit bunicii?

- Davidsohn.

* Și numele mic?

- Bunicul era Leizăr Davidsohn, și bunica era Șlima Davidsohn. Aveau șapte copii. Erau...

* Cu ce se ocupa bunicul?

- Bunicul era măcelar. Și cu negustor de vite (? Cunoscător de vite), cum era pe atuncea, și făcea și tăierile. Bunica casnică, se ocupa de copii. Apoi de nepoți, așa cum și astăzi se....

* I-ați cunoscut?

- I-am cunoscut, i-am cunoscut... i-am iubit foarte mult.... Dar la vârsta de 14 ani când am avut, m-am apropiat mai mult de ei. Ulterior am să vă spun în ce împrejurări am ajuns în Botoșani. Tata în Botoșani a avut o prăvălie de fierărie, și alte produse ..... În Vatra Dornei am stat cu.... eram singură la părinți, deci tata,mama și eu... mama mai avea două surori și un frate. Fratele căsătorit și avea doi copii.

* Cum s-a numit?

- Laufăr.

* Și celălalt nume?

- Numele bunicii din Vatra Dornei, din partea mamei era Rosa Laufăr (Leufer). Bunicul era Iancu Laufăr. Dar eu nu l-am apucat pe bunicul. Pe bunica da. El murise cu mulți ani în urmă. Mama n-a lucrat, n-a avut servicii și tata cu prăvălia. La un moment dat .... am stat toți aparte, și la un moment dat am considerat că toată familia să fie unită. Și întradevăr era o familie foarte unită. Ne-am mutat într-o casă mai mare, mai multe apartamente, și fiecare și-a avut apartamentul. Deci părinții mei...

* Acolo la Vatra Dornei?

- La Vatra Dornei. Părinții mei cu mine, fratele lui mama cu soția și cei doi copii, fetițe erau amândouă, și surorile lui mama cu mama mamei, bunica respectiv. Și eram așa, într-adevăr o familie foarte foarte unită. Iubitore..... Eu cu verișoarele eram ca surori, nu.... nu ne despărțea mare lucru. Tot timpul eram împreună, mâncam împreună, stăteam împreună, iar diferența de vârstă nici mare nu era. Pe una o chema Pepi, și era cu trei ani mai mare, pe celălalt o chema Ietti, și era cu un an mai mare decât mine. Deci vezi ce vârste apropiate și..... ne-am împăcat foarte bine.

* Și cum era casa aceasta unde ați locuit mai multe familii? Câte camere, sau cum era?

- Erau cinci camere și două bucătării. Un subsol, unde spălătoria era și..... viața a decurs în mod normal, foarte bine, nu am simțit nimica..... să spun antisemitism.... eu știu, eram mică, nici

nu mi-am dat seama, dar aveam foarte multe prietene care erau creștine. În Vatra Dornei foarte mulți nemți erau, și cu nemții... cu copiii de nemți, ne jucam împreună, da ei la noi, ba noi la dânșii. Era o înțelegere, o prietenie, așa. Calvarul a început cam din '37-38, a început calvarul mare. Au început la un moment dat să ne scoată din .... școala primară, unde am fost toți împreună, fără diferențe. Și a venit legea rasială și ne-au scos din școli. S-a făcut o școală evreiască și .... cu profesori evrei, că n-aveau dreptul să predea profesori creștini. Și pe specialități.... s-a continuat școala.

* Cam în ce clasă ați fost atunci?

- Păi intra-treia eram. Da. două.... clasa întâia și a doua le-am făcut la școala românească, și chiar nu demult am fost și am vizitat școala și e întocmai cum am știut-o eu. Iar după aia, a treia și a patra am fost scoși, și s-a făcut această școală evreiască. Ăă... profesori buni, s-o predat ... dar noi, copiii, în general, în școală sau în familie, nu s-a vorbit față de noi problemele politice. Căuta într-un fel să ne apere de aceste lucruri, să ne facem copilăria. Dar la un moment dat am simțit... au fost luați bărbații ostatici în Vatra Dornei. Și nu știu, dacă ați văzut Vatra Dornei, are un templu foarte frumos. Avea. Avea templu frumos. Acuma cred că-i cam în paragină. Și în curtea templului îs garduri înalte, de fier, așa, înăuntru în templu ăla, și în curte acolo s-au ținut bărbații ostatici.

* De către armata română sau....?

- Da. da. probabil că în colaborare cu .... cu nemții, că era deja perioada când nemții..... și o fost omorât ... mi se pare Cuza.... și atunci s-a dat această lege ca toți bărbații să fie luați ostatici. S-a bănuit că un complot evreiesc era. E....

* Și cât timp a fost,....?

- Ostatici? Câteva zile. Câteva zile. Apoi le-o dat drumul. S-au deschis prăvăliile... au fost foarte multe prăvălii evreiești acolo... s-au deschis prăvăliile, au venit oameni, au cumpărat.... viața a continuat. Dar în ce fel? Ei știu mai bine, părinții, și cu asta au plecat în mormânt, ce au simțit în... Și noi, copiii, pe lângă ei, ceva am simțit că nu-i în regulă. Între timp a murit bunica din Vatra Dornei, și.... aici cu bunicii din Botoșani și cu familia lui tata.... unchi, mătuși, cu veri... veneam. De Crăciun întotdeauna veneam în vizită aicea, ne făceam un concediu de două săptămâni, aveam și eu vacanța la școală, veneam și de Paști, dar cam atât. Apăi veneau și ei în Botoșani. Cu ăia din Vatra Dornei eram zi de zi, ceas de ceas eram împreună. Și ... erau sărbătorile de toamnă, trecuse primele zile de sărbători, apoi a venit Sucot, dacă ați auzit de această sărbătoare, care e la sfârșitul sărbătorilor. Sărbătorile durează cam .... în jur de patru săptămâni. Și astea erau la sfârșit. Și s-a pregătit mâncare, cum de obicei se pregătește.... viața religioasă a fost ținută cu sfințenie... Și să fac o paranteză, în reproșez mi de multe ori, că eu nu pot s-o fac. Mâncarea așa cum scrie în.... în religia noastră... totul s-o ținut, totul s-o făcut... Și o plecat tata dimineața la sinagogă, a mers și mama, au mers toți ăștia adulți, au mers, și de obicei la ora unu trebuiau să vină acasă. Asta era de-acuma în octombrie 1941. Deci legea rasială a apărut în septembrie 1940, și-n octombrie 1941 au venit acasă de la sinagogă părinții și cu mătușile, cu unchiul: „Trebuie... Ne deportează. Ne deportează, și ora trei trebuie să fim la gară.”

* În aceeași zi?

- În aceeași zi. Și asta era pe la zece jumate, unsprezece. Bineînțeles, ce valizze au avut s-a pus în valize, fiecare a pus ce a putut, ce a reușit să pună, s-a pus în pături lenjerie de corp, de pat, îmbrăcăminte. Lucruri de preț care am avut o parte le-am luat cu noi, care ne-au folosit după-aia foarte mult, și o parte le-am lăsat la niște vecini într-o lădiță, așa, lăsat la vecini, toate astea ....și nu s-a făcut ora trei, era ora unu jumate, două.... o și venit cu căruțele.... Pe atunci erau premilitari. Tineri care probabil că erau recrutați, și au venit cu baionetele, cu așa.... „Ieșiți din casă, ieșiți, ieșiți!” Era și câte un neamț, doi printre ei.

* Dar de acolo, din Vatra Dornei erau ei, nu?

- Da, da. Jandarmerie... erau foarte mulți. Ca să vă spun exact fiecare de unde... dar știu după aia... din povestiri, s-o spus că... Și am încărcat în căruța aceea, tot ce o mers au pus în căruță, mâncarea care era pregătită pentru sărbătoare în vase, în pungă, în ce o avut... și am pornit. La gară în Vatra Dornei erau trenurile.... adică trenul.... trenul și cu vagoane, 8-10-12 vagoane, nu vă spun cât, că nu știu. Și ..... Dar înainte de asta au fost evacuați toți din orașele mici în Vatra Dornei. Așa cum s-a întâmplat și în Botoșani cu Sulița, cu Ștefănești, cu Săveni, care au venit la Botoșani. De acolo era Cârlibaba, Chandren... Dorna Chandren, Roșu.... erau mai multe sate, orașele mici.

* Cam cu cât timp înainte au venit?

- Înainte.... pe dânșii cam ... tot în ... cred că prin..... prin '40, la sfârșitul lui '40. că erau foarte mulți profesori, care au venit și au predat la .... din orașele astea și satele asta, care au venit și au predat la școala evreiască. Și deci erau mulți în Vatra Dornei ... mulți evrei. Și o început să încarece în vagoane. Vagoanele erau de vite, s-o urcat,..... câți am fost într-un vagon.... 150-200... eram foarte înghesuți. Erau bătrâni.... erau copii..... și s-o stat pe bagaje, pe picioare... până o terminat cu toată lumea care era pe peron. Au închis vagoanele, tras zăvoarele, și am .... o pornit trenul. Trenul o pornit și apoi s-a oprit la Câmpul Lung. Distanța între Vatra Dornei și Câmpul Lung cam.... dar Câmpul Lung era tot un oraș care avea mulți evrei, și o luat evreii din Câmpul Lung.... din Gura Humor.... nu știu dacă au reușit în aceeași transport să ieie pe toți, dar oricum....

* .... au urcat și acolo....

- ... au venit alte trenuri, și i-o luat pe ăștia.... Rădăuți.... și drumul o durat. Acuma.... necesitățile... tot acolo s-au făcut. Dacă vagoanele erau închise și mergea, megea în pas de melc.

* și nu v-au dat ceva găleată sau ceva.....?

- Fiecare după ce o mâncat mâncarea care o adus o rămas vasele alea, și în alea.... era tragedia mare și era așa ... o rămas o amintire groaznică, că au început oamenii să facă rugăciuni. Și mai ales că era și sărbătoare. Și în acest tren.... și așa... și cum rugăciunile trebuie să te speli înainte de rugăciune, să fii curat... și mai ales cu necesitățile pe care și-au făcut oamenii... era.... Dar așa s-o .... În Vatra Dornei a rămas un singur farmacist evreu, deoarece nu erau farmaciști creștini și decretul care a venit o spus că farmacistul să rămână pe loc până o să aducă un farmacist creștin, și după aia îl deportează și pe el. Și întradevăr așa o fost. După, nu știu, câteva săptămâni a venit și dânșul în urmă. Am început să mergem pe linia ....așa... cu trenul ăsta. Am trecut prin Cernăuți. În Cernăuți era ghetou, în Cernăuți, și era lumea care stătea și se uita, nu era departe de..... Bună!

.....
....erau evrei....

* 75%?

-.... comercianți, ... centrul ăsta.... prăvălii... erau și câteva prăvălii.... a unui grec, care avea cafea de vânzare, halva, specialități din astea. Deci mergem înainte. La Cernăuți erau acolo oamenii, ne făceau ... că pân' la urmă au reușit să deschidă un pic din ușa de la vagon. Și .... atât cât să vezi. Și trecea altcineva și se uita, venea altcineva din urmă.... ca să vadă și să mai intre un pic de aer. Am ajuns în Basarabia.

* Și s-a oprit acolo trenul în Cernăuți? Sau numa' ați văzut din tren?

- ĂĂĂ... Acolo s-o... după Cernăuți undeva s-o oprit trenul. Și am coborât toți, cu bagaje, cu tot, și am început să megem... unde ne-au dus. Erau niște case devastate,... era un oraș, Iedeniț. Fără uși, fără geamuri, și era de-acuma octombrie, mergeam spre noiembrie. Ăăă... frigul din părțile alea e groaznic, ierni grele, cu zăpadă, cu geruri. Dar în casele astea devastate erau

inscripții. Tot evrei stăteau pe acolo, și i-au deportat în Siberia... urmă de-al lor nu se mai cunoștea. Și erau inscripții: „Aici, în casa asta a stat cutare și cutare cu copii, cu nepoți, cu....”

* În ebraică?

- Nu, în românește. În românește. Și în casele alea... cât am încăput, am stat... o zi, două... de acolo o pornit.. ploaie, noroi... e.... străzile neasfaltate, străzi de țară... înotai în noroi. S-o închiriat niște căruțe care să ducă bagajele. De la țărani de acolo. Și s-o plătit fiecare cu ce a avut, dacă a mai avut ceva bani rezervă sau o bijuterie, un obiect, ceva. Și s-o făcut trocuri. Îți dădea altceva în schimb, o pâine dacă aveai nevoie în schimbul.... Și am mers... bătrâni... bătrâni de 80, peste 80 de ani, au căzut jos, și nu s-au mai ridicat. Și n-aveai voie să-i ridici.

* Erau soldați ci d-voastră sau cine erau?

- Erau soldați, erau soldați. Și..... ne-o mânat ca vitele. Am mers înainte.... am ajuns în alt sat undeva, unde am rămas peste noapte.... ei, o durat până am ajuns la Nistru. Când am ajuns la Nistru, cu niște bacuri ne-o transportat dincolo de Nistru, la Moghilev. În partea Ucrainei. Am ajuns la Moghilev.

* Câte zile ați mers pe jos?

- O durat.... o durat, vreo 2-3 săptămâni o durat toată peripeția asta. Dar a fost începutul. Apoi a continuat acolo. La Moghilev cine a avut noroc și a rămas la Moghilev a mai fost cum a fost. Dar cine nu, le-o dus în lagăre. Și tot așa, pe jos, zeci de kilometri, cu căruță, cu.... Și am ajuns la... un sat, care se cheamă Copaiigorod. Era o ... un grajd de vite... nu erau vite acolo, nu era nimica... acolo s-a făcut o mărime fantastică, foarte mare, eu știu, cât îi un bloc cu două scări, cu trei scări, acolo s-a făcut un pat din scândură, care era lung cât încăperea respectivă. Pe deasupra paie, și ăla se chema prici. Pe acest prici s-o dormit. Femei, copii, bărbați..... te acoperai cu pături, cu plăpumi, cu.... îmbrăcămintea, cu paltoane. Că era groaznic. '41, am mers spre '42 de-acuma. Și de acolo mergeam în câmp. Că țărani plecase foarte mulți... mulți au rămas, dar mulți au plecat, și o rămas pe câmp.... o rămas cartofi nescoși din toamnă, sfeclă de zahăr nescoși. Noi, copiii mergem, le culegeam, și veneam acolo, dădeam la părinți, și 'ntr-o găleată mare de apă, așa, cu câteva lemne, așa, rupte din copaci, crengi, cu strujeni, cu.... așa, se făcea un foc, aia fierbea. Și erau înghețate, și.... dar erau așa de bune.... de foame mâncai și asta.

* Și nu era voie să ieșiți din grajdul acesta?

- Ieșeau în juru. Dar prea departe n-aveai voie să te deplasezi, și cine se deplasa, risca. Au fost care au riscat. Au și venit înapoi, n-au fost prinși. Și tatăl meu s-a deplasat .... la un moment dat o început o epidemie de tifos exandematic. Și asta din cauza mizeriei a fost acest tifos. Și mergea tat cu obiecte.... cercei de exmplu, inel, verighete de cununie, și mergea în sat și dădea la țărani pentru spirt, pentru alcool, rachiu. Pe mine m-o salvat cu asta.... frecție. Frecție cu asta... eu știu, cu asta m-o salvat? Sau poate am avut zile. Se poate și așa. Și o murit lumea pe capete. Ei, când o început să moară, au murit unchiul meu acolo, a murit mătușă-mea acolo, una din verișoare au murit acolo. Foame și boală. Tifosul, care secera. Am fugit de acolo într-o noapte, care tata cu mama, cu mătușile, mai aveam și o verișoară, ei spuneau: „Riscăm, fugim, poate ajungem undeva ca să mergem spre Moghilev.” Ținta era spre Moghilev. Era orașul mai mare, era spital și erau evrei care deserveau spitalul. Dar n-am reușit să mergem prea departe, ne-o prins și ne-o dus în alt lagăr, în Sargorod. Lume multă, aceeași situație, tot cu patul ăla de lemn și de scândură și cu paie pe deasupra și tot. Bagaje au rămas tot mai puține. Eram de-acuma în '42. s-o făcut iarna lui '42. Acolo o murit o altă mătușă de-a mea. Și atunci...

* Sora mamei?

- Cumnata mamei. De la fratele. Și am rămas cu părinții, cu astea două surori și cu verișoara. Poate reușim să ne salvăm. Fugim. Erau niște paznici la care le-o dat ceva, și ne-o dat

voie să fugim. Am fugit, dar nenorocirea a fost, și ghinionul mare, că ne-o prins și de data asta, ne-o dus în lagărul Piciora. Lagărul Piciora era lagărul morții, așa era denumit. Păzit, înrădit....

* Tot de autoritățile române?

- Da, da. deja ocupase ei.... Și cu nemți. Și cu nemții. Ei, acolo era....

* Erau și soldați germani acolo?

- Erau și germani, erau și germani, sigur că da. și acolo era o groapă comună. Și cine murea, în groapa comună. La un moment dat n-am mai avut mâncare, distruși, slăbiți, mătușile lui mama – una era Sabina Laufăr, și una era Maly Laufăr, una avea 23 de ani, una 21 de ani, foarte tinere – au simțit că le vine sfârșitul. S-au cuprins, și așa au murit, cuprinse. Acolo s-o băut urina în lipsă de apă. S-o mâncat ce cădea la mână. „Ce facem, așteptăm moartea aicea?” „Fugim.” De-acuma familia s-o împușinat. La plecare eram nouă persoane. Și treptat-treptat.... într-o noapte fugim.

* Și acolo unde erați? Erau niște case care erau----

- În Piciora era o casă mare, cred că era un castel cândva, cred că era ceva acolo, că erau multe-multe camere și prea frumoase erau. Și iarăși am luat-o la drum într-o noapte. Și am ajuns într-o pădurice, și în păduricea aceea au venit vreo doi, au prins-o pe mama, au bătut-o până au lăsat-o jos. Au dezbrăcat-o de haină, i-o scos dinții din gură – a avut dinți de aur. Tata țipa la mine și la verișoara mea: „Fugiți! Fugiți! Fugiți!” Aia au lăsat-o pe mama moartă....

* Și erau localnici sau soldați?

- Soldați. Soldați. Și am trecut păduricea,... era în '43. și am mers. Erau colhozuri încă. Am intrat noaptea în colhozi, ne-am încălzit de la animale – că erau animale acolo. Și acolo se dădea la animale din floarea soarelui făcut turtă. Și astea le dădea la animale. Și noi: „Hai să mâncăm și noi din asta!” Am mâncat, și parcă mi s-a părut așa de bun,.... nici o prăjitură nu mi s-a mai părut atât de bună, cum era aceea. Și la un moment dat am ieșit, și o trecut o căruță cu doi oameni... oameni foarte cumsecade. Noi deja am început să învățăm ucraineana, rusa, așa, câte un pic... oameni foarte cumsecade, și ne-au luat în căruță. Ei, eu deja eram cu mâna degerată din cauza frigului, și făcusem și infecție la mână... „La Moghilev.” Moghilevul, acolo să mergem. Și eu am intrat la spital, m-o internat pe mine – era chiar un doctor din Vatra Dornei, m-a internat în spital, și pentru tratament, pentru infecția asta. Verișoara mea a intrat la orfelinat.

* Tot în Moghilev?

- Tot în Moghilev. Și urma după ce eu am să mă fac bine să ies din spital tot la orfelinat. Pe tata între timp l-o prins, și l-o dus la muncă. Și eu n-am mai știut de tata din ziua aceea nimica.

* Și pe d-voastră nu v-o prins, numai pe tatăl?

- Eu eram în spital.

* Deci în Moghilev l-au prins.

- În Moghilev. Verișoara în orfelinat tot la Moghilev, și tata a rămas în Moghilev, acolo, ca să poată să vină la mine, la verișoara. Că să-l prindă, să-l ducă la muncă. Am stat în spital cât am stat, era de-acuma sfârșitul lui '43. Vreo două luni a stat în spital. Și în '44 în ianuarie am ieșit din spital, și am fost transferată la orfelinat. Venind la orfelinat aflu că verișoara mea a murit între timp, și eu am rămas acolo singură. Când ne-au deportat din Vatra Dornei aveam zece ani jumate. De-acuma în ianuarie '44 aveam deja 13 ani. Și acolo la orfelinat era ceva mai... din București de la Federație se mai trimitea ceva alimente pentru orfelinat, pentru spital, și ceva îmbrăcăminte, și parcă era ceva mai bun. erau niște profesori care veneau și ne țineau câte o lecție la orfelinat, ne dădea câte o activitate, un lucru de mână.... Era ceva mai omenește. Și s-au făcut tabele, că vine o delegație din România de la Federația Comunităților Evreiești ca să scoată copiii între vârstele de 1-15 ani – astea erau vârstele, și să facă tabele cu copiii care se încadrează. S-a făcut tabel, m-am înscris și eu în tabel, și atunci: „Unde să mă cer să merg?” Unul s-o cerut la Bacău, altul la

Roman, altul la Fălticeni, la București, la Timișoara. „Să mă duc la Vatra Dornei?” Încă nu venise nimeni înapoi. Noi eram primii care am venit, copiii. „Ce fac eu la vârsta de 13 ani singură acolo?” Deci eu am vrut la Botoșani. Nu cunoșteam adresa lor, numele. Și m-am înscris pentru orașul Botoșani. În felul ăsta am ajuns eu în Botoșani. A venit întradevăr delegația, o luat copiii un tren special, asta...

* Earu mulți copii acolo?

- Erau. Foarte mulți, foarte mulți copii. Asta era în martie '44. deci din ianuarie până-n martie '44 am stat acolo. Și au venit, au adus îmbrăcăminte pentru copii, s-o făcut apeluri... cine a avut o situație materială mai bună o adus, cât a avut și Federația a adus, ne-au îmbrăcat și.....

* Și au reușit să ducă atunci toți copiii de acolo?

- ăăăă....

* Până-n 15 ani?

- Până-n 15 ani.... O mai venit după aia o serie, dar cred că marea parte... că foarte ..... așa... interesant era, că eu că am fost în Transnistria, nu am avut nici un act. N-am avut nici o davadă de nicăieri. Și la un moment dat aveam nevoie pentru ajutor la Claims Conference. Că cunoașteți.... Și m-am adresat la Institutul de Studiu al Istoriei Evreilor din București. Au toate datele. Mi-au trimes tabelul cu toți copiii care au venit..... cred că ..... că am tabelul, știu numărul după tabel, câți copii au venit în tranșa aia, și ..... tot tabelul venit de la Moghilev odată cu copiii..... deci primăria Moghilev o emis... și mi-au trimes, și cu poziția în care sunt eu – eu la poziția 15 sunt.

* Și câți copii erau înscriși atunci?

- Uitați-vă, că nu rețin numărul, dar eu cred că în jur de 50. în jur de 50. Am ajuns în Botoșani, în gara din Botoșani. Lume multă, multă, multă. Fiecare... unii au venit de curiozitate știind că vin copii, alții au venit să vadă dacă au venit cineva din copiii din familiile lor. Eu am întrebat de familia Davidsohn. Am văzut un... o doamnă, un domn: „Familia Davidsohn.” „Nu, nu știm.” Orașul era mare, erau vreo 25 de mii de ervei. Pe cine am întrebat, nu... Ei, a început să se facă seara, și am văzut că eu rămân așa în afară. După aia a venit un tânăr și îmi spune, zice: „Tu de unde ești?” Îi spun. „Ai venit acuma cu...” „Da.” Zice: „Uite, n-ai vrea să mergi cu mine? Este o familie care are o fetiță.” M-a întrebat câți ani am... „Are o fetiță cam de vârsta ta, și i-ar face plăcere să te ieie la dânsii.” Era o familie cu o stare materială foarte bună... Eu văzând că nu am familia mea nimica, zic: „Bine. Mă duc.” Și m-am dus. Acest tânăr era vecin cu familia respectivă, și era feciorul unui rabin care stătea tot acolo. Și ma dus la familia respectivă. Eu românește vorbeam foarte stricat, că la noi se vorbea nemțește. Și nemțește m-am trezit și nemțește am vorbit germana tot timpul. Și la grădiniță, apoi la școală ...

Caseta I, partea B

- Și... la fiecare trebuia să-i povestești... lumea nu prea știa exact. Știa Transnistria, știa că-i Gulag, așa, dar nu știa tot. Și timpul trecea. Într-o zi..... vine tatăl acestei doamne Fichman. Și intră în vorbă cu mine. Zice: „De unde ești?” „Din Vatra Dornei. Dar eu am familie în Botoșani.” Și când îi spun de familia mea, de numele lor, zice: „Tu nu ești al lui David?” Pe tata l-o chemat David. David Davidsohn. Zic: „Da.” „O, zice, dar eu îți știu familia. Eu cunosc bunicii tăi, cunosc pe unchi, pe mătuși... uite, îi știu.” Și s-a dus și i-o anunțat. I-o anunțat be bunicii, au venit bunicii, au venit surorile tatei, au venit frații tatei. Ei, mare bucurie. „Ce știi de tata?” „Nu știu nimic. Uite cum am ajuns....” Gata. Doamna Fichman și cu domnul Fichman: „Noi o să predăm la tatăl ei când o să vină. Și să rămână la noi.” O insistat foarte mult. Ei, ăștia pe de altă parte au insistat: „E

sângele nostru, și vrem s-o avem la noi.” Și bineînțeles m-am dus la bunici. Și ..... am stat la bunici din... o trecut vreo șase-opt luni, am primit o carte poștală de la tata, că se află la Iași, e venit și o venit cu... când a venit armata rusă aici, el în urmă a venit cu alți oameni care erau luați la muncă. Și o ajuns în Botoșani. Și atunci ne-am revăzut. Ei... am stat la bunici cât am stat.....

* Deci tatăl a fost la armată rusă luat la muncă sau...?

- Nu. Nu. El o fost luat la muncă la români și nemți. Au fost luați la muncă... și de aici din Botoșani au fost duși foarte mulți la muncă, din alte orașe la muncă... diverse...

* Și când s-au retras din fața rușilor, atunci au venit și ei?

- Da, atunci au venit. Mulți erau..... După....eu știu, un an, doi ani, cred că așa ceva. Tata s-a recăsătorit. Și dintr-a doua căsnicie o rezultata o fetiță. M-a bucurat.

* Și ați rămas aicea în Botoșani?

- Și.... a, mulțumesc, Mariana.... Ne-am împăcat foarte bine. Dar o început perioada plecărilor, a emigrărilor în Israel. Și eu eram de acum majoră, aveam 18 ani, și eram pe pașaport aparte. Tata cu soția lui și cu fetița erau pe un singur pașaport. Deci pe pașaportul tatei erau și dânsule. Lor la un moment dat le-o venit aprobarea de plecare. Le-a venit aprobarea de plecare bunicii. „Și ce facem?” Mie mi-a venit un negativ. Un răspuns că nu-mi aprobă plecarea. „Am să fac o revenire.” Am făcut o revenire,.... Între timp.... pașaport, trebuiau să plece. Au plecat. Tata cu sora mea și cu mama ei. A plecat și bunica.

* Bunicul nu mai trăia atunci?

- Bunicul nu mai trăia, murise aicea și aici e înmormântat.

* În ce an a murit?

- Bunicul a murit în '47. și au plecat. Eu m-am dus să stau la un frate de-al lui tata, care n-o depus actele, nu depuse actele, și el o stat aicea... soția, avea o fiică cu trei ani mai mare decât mine, o fată, și foarte bine ne-am înțeles, foarte bine. Până m-am căsătorit am stat la acest unchi. Și tata între timp.... el a fost bătut, o fost lovit, a făcut cancer la cap.... după ce a venit din deportare și o venit... s-o recăsătorit, după vreo doi ani..... deci s-o recăsătorit tot în '47..... în... cam în '49 au început dureri fantastice de cap. A plecat la București, a fost operat și a avut un neo... la cap, la creier. După operație a mers bine. A plecat în Israel.... dar operațiile astea un an, un an jumate merg, după aia se reface tumoarea. Și el s-a pierdut în Israel.

* În ce an au plecat ei?

- În '51 au emigrat.

* Și în ce localitate au stat?

- În Haifa. Și la început era viața grea acolo. Au venit fără nimica, cu..... dar.....

* Și a primit tatăl acolo ceva de lucru sau...?

- A primit de lucru, a lucrat până..... a văzut că boala o început să recidiveze și... a murit acolo. Iar fetița o crescut, a urmat acolo școala, s-a căsătorit, sunt în relații cu dânsa, relații foarte foarte bune, plec foarte des la dânsa.... A fost și ea de două ori la mine, dar cu mulți ani în urmă a fost. Ea locuiește într-un kibuz. Știți ce înseamnă kibuz? Ați fost în...?

* N-am fost niciodată.

- N-ați fost. E frumoasă viața de kibuz. Și are trei copii, doi îs căsătoriți...

* Cum se numește ea?

- Poftim?

* Cum se numește ea?

- Ea se cheamă acum Iafa Hafca. Aicea era Jenica. Jeni. Dar acolo a transformat numele în Iafa Hafca. Dar eu tot îi spun Jeni, așa cum știu dinainte și... până la vârsta de trei ani am stat împreună. Și după aia..... după aia n-am mai făcut nici un fel de revenire pentru plecare, m-am căsătorit între timp.....

* În ce an?

- În '54. și s-o schimbat.... dar așa.... telefoane ne dăm, suntem foarte foarte apropiate, îmi dă telefon și de două ori pe săptămână, și dacă simte nevoia, de trei ori pe săptămână. Are doi băieți și.... căsătoriți, care au și copii. Dar ea e mai tânără decât mine cu 17 ani. Cu 17 ani e mai tânără decât mine.

* Și soțul ei cum se numește?

- Miha. Miha Hafca.

* Și copiii?

- Unu îi Roy, unu îi Gay, și unu.... și fetița e Nufar.

* Deci trei copii are.

- Da, trei copii. Da. băiatul mare e Gay, și soția lui o cheamă Talia. ăăăă.... fetița probabil că o să se căsătorească în curând, că e în ultimul an de facultate, că a făcut biologia. A terminat anul trecut biologia, și anul acesta mai are academia de muzică ultimul an.

* A făcut două?

- Da, da, a făcut două concomitent. Și biologia a terminat-o mai devreme și muzica încă un an. Dar sperăm că o să fie bine, și o să termine cu bine.

* Tot în Haifa locuiesc?

- Nu. Fetița e la Tel Aviv, învață acolo, și acolo.... așa... Băiatul cel mijlociu, Roy îi tot în Tel Aviv locuiește. Băiatul mare e în Ranana. Ranana e un oraș lângă Hertzlia, dacă cunoașteți Hertzlia.

* Da, am auzit.

- Da. De Hertzlia poate mai curând ați auzit. Și viața merge înainte.

* Și când ați fost prima dată în Israel?

- Prima dată am fost în '72. Că n-aveai voie să pleci în Israel, era interzis, nu se putea pleca. Cam din anii '70 au început să deie voie să plece... în vizite. Dar bineînțeles că nu familia întregă să plece, trebuia să rămână o garanție aici. Știți?

* Și ați plecat atunci d-voastră și soțul a rămas?

- A rămas..... În '72.... după aia n-am mai fost decât în '82. Am fost în '84, în '87, în '89, când o... da, în '89, ...Apoi în 2000, 2003, anul trecut am fost, în 2005.

* Și ce părere aveți despre Israel?

- Israelul de câte ori plec și revăd locurile care deja la văzusem, mi se pare mai frumos, și cu totul altfel. E o țară tânără, din '48. câți ani sunt? Nici 60 de ani. Și când vezi din ce, din nisip și din pietre s-a ridicat așa frumusețe. Am fost și am vizitat locurile sfinte, și muntele Tabor (Tabot?), că am un văr acolo, care e profesor de geografie. Îi și ghid. Așa. Si-a luat liber, și „Hai, că te duc la Nazareth, să vezi muntele Tabor...” Dar am fost de câteva ori. Și parcă de fiecare dată văd altceva. Că din prima dată nu poți să memorezi chiar totul ce vezi. Am fost pe Via Dolorosa, tot de câteva ori, pe Drumul.... Drumul Domnului Isus Hristos, care.... spre Golgota. La locurile sfinte, așa, care îndeamnă dacă ești acolo să te duci să vezi. Păcat că n-au liniște. Păcat că n-au liniște. Și acuma stăteam și mă gândeam cât suferă ei, și văd acuma cu papa.... nu știu, o scăpat o .... o vorbă, dar..... Că-s foarte mulți musulmani, cetățeni israelieni, nu-i vorba de palestinieni. Care locuiesc în.... Civilizați și foarte bogați.

* Primitre arabi.

- Da. Foarte bogați. Chiar în chibuțul ăla în care e sora mea, are un medic stomatolog arab, cetățean român, care locuiește acolo. Duce o viață minunată. Și mai sunt câțiva arabi cu funcții..... Dar ce poată să facă ăștia față de.... ăialalți.

* Cum se numește chibuțul acesta?

- Kibuț Lehavot Habasam (Hadasan). Este departe, în nordul țării, acum a avut de pățimit foarte mult și..... că sora mea a venit în centrul țării în perioada asta.

* A venit la copii?

- Da.

.....
* Spuneți-mi vă rog ce școli ați făcut. Ați spus, primele două clase le-ați făcut la Vatra Dornei în școala românească....

- .... românească.....

* ..... trei și patru.....

- ... două clase am făcut, trei și patru, la școala evreiască din Vatra Dornei, apoi când m-am întors am făcut liceul la seral. Când m-am întors din Transnistria.

* Încă opt clase?

- Da.

* Opt clase încă.

- Da. Da. A, nu, pe atunci nu s-o..... erau unsprezece. Erau întâi zece clase și apoi unseprezece.

* Deci clase a cincea, șasea, șaptea, opta, noua, zecea, unșpea.

- Da.

* Și la seral?

- Da. Am făcut și la fără frecvență și la seral.

* Ați lucrat între timp ceva sau.....

- Da. Da.

* În ce an v-ați înscris la școală iarăși?

- La școală m-am înscris cam în '46.

* Deci încă șapte ani... în '53-54....

- Da. Da.

* Și după aceea ați mai făcut ceva cursuri sau..... ceva colegiu?

- Ei, bine, cursuri fără așa mare importanță.

* Și ce ați lucrat între timp?

- Am lucrat la Direcția Sanitară, eram pe post de casieră. La Serviciul Financiar am lucrat toată perioada. Întâi în policlinică la Registratură și..... 26 ani. Și după aia în cadrul policlinicii .... era policlinica cu spitalul împreună, am trecut la Serviciul Financiar.

* Și acolo ați fost toată.....?

- da, de acolo am ieșit la pensie.

* În ce an v-ați pensionat?

- În '86.

* Care este limba dumneavoastră maternă?

- Germana.

* Germana ați vorbit acasă. Și alte limbi ce mai vorbiți?

- Idiș.....

.....
* Deci în kibuț a lucrat?

- Da. Da. Și acuma tot acolo e.

* Și tot mai lucrează?

- Și tot mai lucrează. Ea are 58 de ani, și.....

* Și cum este acolo la kibuț, este ceva ca și pensionarea? Ca după anumit timp nu mai trebuie să lucreze?

- Ă.... Oamenii de obicei lucrează cât pot. Dar... tot la 60 de ani.... dar nimenea nu vrea să rămână afară. Toată lumea lucrează în continuare. Cei care au studii superioare.... la școli profesori..... dar au case acolo, și era o perioadă când la kibuț era raiul de pe lume. Ăă.... Era sala de mese, unde mergeai și mâncai dimineața, prânz și seara, îți alegeai mâncarea care doreai... erau 10-15 feluri de mâncare, 15 feluri de mâncare, era foarte foarte bine. Totul era gratuit. Iar salariu primeau foarte puțin în mână. Deoarece dacă totul era plătit, asta gratuit, luau foarte puțin în mână. Ăăă ..... Kibuțul are de exemplu bazine cu pește, care se comercializează. Au crescătorie de păsări, care la fel, ouă, păsări pentru consumul kibuțului, vite.... o fabrică de instinctoare de incendii..... sunt mai multe.... Și apoi sunt kibuțuri care au plantații mari de viță de vie, au grădini cu portocale, cu lămâie, cu banane, cu.....

* Și acuma nu mai este așa bună viața de kibuț?

- Acuma kibuțurile nu știu, nu merg așa bine. Nu merg așa de bine. Au început să reducă și din felurile de mâncare cum eu știu cum era cu atâtea feluri, feluri, a scăzut. Acuma sigur (?) preconizează ca fiecare care e tovarăș la acest kibuț să primească un salariu. Iar din saalrul ăla să se descurce ca oriunde. Deci s-o schimbat foarte mult. Dar este o așezare, o suprafață eu știu, să zicem.... cât aleilea aste de aicea, cu strada, cu... și case. Case cu numai parterul sau și cu un etaj, și după numărul de persoane cu trei camere....

* Și sunt la fel casele?

- Nu, nu, nu. Nu. Și cine are posibilitate, poate să-și mărească casa. Dar a fost o perioadă, însăși conducerea kibuțului... când mai venea un copil, se mai năștea în familie un copil, se mai clădea încă o cameră. Da, așa era acolo. Se termina butelia, dădeai telefon în cadrul kibuțului, venea omul care ....

*.... era...

- ... așa. Schimba.... eu știu, o lumină, o ..... toate ..... Ei, acuma se preconizează totul să fie plătit. Și să dea un salariu la fiecare, bineînțeles salariul va fi mai mic decât se primște în .....

*.... fabrici sau....

- Da.

* Și sdoțul surorii dumneavoastră de unde provine?

- El născut în Israel, dar părinții lui îs veniți din Polonia.

* Deci acolo s-au cunoscut.

- Da, au venit din Polonia în Israel prin 1932, și au dat naștere acolo la trei copii, parcă.

* Și cum se numește el?

- Miha Haftca.

* Miha?

- Miha, da. Da.

* Și copii lor? Ați spus Gay, Roy și..... Nufar?

- Nufar. Da.

* Și băieții sunt însurați amândoi?

- da, da.

* Copii au?

- Au. Ăă ... Gay are trei copii, o fetiță și doi băieți și Roy are o fetiță, și un copil vine acuma, trebuie să nască soția lui.

* Deci unu jumate.

- Da.

* Și ei cu ce se ocupă?

- Gay lucrează la o societate de cablu.

* Care fac cablurile?

- Nu, nu. Care trag cabluri, care..... Cum îi la noi Somaxul, cum îi....

* A, cablu Tv?

- Cablu Tv, da.

* Și Roy?

- Și Roy la calculatoare în Tel Aviv cu soția lui....

* Programator?

- da, da.

* Și soțul dumneavoastră cum s-a numit?

- Iosef Leibovici.

* Unde și când s-a născut soțul?

- În Botoșani în 1924.

* Și cum v-ați cunoscut?

- Aicea în Botoșani.

* Prin Comunitate?

- NU, așa între tineri.

* Erau niște adunări de tineret?

- Erau, da.

* Făceau petreceri sau...?

- da, da. Ei, se făceau baluri, se făceau reuniuni. Dar așa, prin altcineva ne-am cunoscut și ne-am plăcut.

* Și cum erau balurile atunci, în perioada asta, după război?

- Foarte frumoase. Foarte frumoase.

* Ce fel de muzică era?

- Muzică... valsuri vieneze, valsurile lui Strauss, Johann Strauss, cu tangouri, cu damiș(?) vals, cu ..... frumoasă, foarte frumoasă.

* Și unde se țineau?

- Erau săli... era un cinematograful, care se chema Lux, unde se făcea bal..... în Casa Armatei se făcea bal..... se făcea. Și de 8 Martie, Ziua Femeii..... Ei, după ce ne-am căsătorit, în Policlinică se făceau cu regularitate, și Revelione foarte frumoase.

* Și tineretul evreiesc făcea ceva separat?

- Nu, nu separat. Nu separat. Eu nu țin minte să fi fost separat. Era împreună.. se făceau aceste baluri.

* Așa, de Purim sau de nu știi ce.....?

- A, de Purim da, de Purim era de acuma altceva. Se făcea. Era Sala Meseriași, unde se făceau baluri și reuniuni.... Sala Meseriași era o sală.... de acum cred că foarte mulți meseriași, care se întâlneau la clubul ăsta, la Sala Meseriași, și aia era o sală unde se făceau nunți, și petreceri.

* dar asta pentru evrei?

- Da. Da.

* Ținea de Comunitate?

- Da, da, da.

* Și era ceva diferență între balurile ce se organizau acolo și celelalte din oraș?

- Nu. Nu.

* Era aceeași fel de muzică?

- Da, muzică....

* Nu se mai cânta așa, klezmer?

- Nu știu,... klezmer se.... mai mult de Purim.... dar aici în Botoșani nu țin minte să fi fost, ei știu, poate. Poate, și nu țin eu.....

* Și cum v-ați îmbrăcat de...?

- E, n-am purtat rochii lungi. Nu, nu, nu. Era imediat după deportare, era imediat după război, și nici n-aveai cu ce să te îmbraci. Se dădeau materiale ..... pe puncte. Că fiecare ... dacă ați auzit... fiecare persoană avea un carnet cu puncte. Și pe baza acestor puncte puteai să-ți cumperi ori un pardesiu.... dar cu cozi imnese, și trebuia să stai cu noapte. Și când aflai că vine marfă, și dacă luai o bucățică de material pentru o rochiță, vai de mine, aia era ceva..... așa erau timpurile.

* Și cum era moda atunci?

- Tot... nu prea scurt, era deasupra genunchiului, și..... decoltate, dar nu prea prea. Fără mânecă, cu mânecă, dar nu prea decoltate, pe corp... era .... frumos era. Dar foarte greu obțineai să-ți iei ceva. Foarte greu.

* Și mai trebuia dusă la croitoreasă.

- Erau croitorese. Acuma nu găsești o croitoreasă să-ți facă ceva, sau să-ți corecteze ceva, un tif(tir?) sau o margine. Dar atunci erau croitorese.

* Și pe părinții soțului i-ați cunoscut?

- Pe tatăl soțului, care .. socrul meu, am stat chiar împreună.

* Cum s-a numit socrul?

- Moriț Leibovici.

* Asta cu ț românesc?

- Moriț....țz.

* Țz?

- Da.

* Și el cu ce se ocupa?

- Era agent la o firmă Singer. Firma Singer era cu mașini de cusut. Da. Și era agent acolo.

* asta înainte de război sau după?

- Înainte... cred că și după război.... până s-a desființat firma. După aia s-a desființat probabil.

* Și ați locuit împreună cu dânsul?

- La început am locuit aparte, el avea casa lui, dar a venit cu sistematizarea, și să-i demoleze casa. Era pe Calea Națională, în drum spre gară, unde-i și linia de tramvai. Și atunci când i-o demolat casa am hotărât să ne mutăm într-o casă ceva mai mare, unde să aibe și el camera lui, să fim împreună. Și am.....

* Dumneavoastră ați stat pe Calea Națională sau socrul dumneavoastră?

- Socrul meu pe Calea Națională, și noi am stat nu departe, o stradă puțin laterală, se chema Cașin, și....

* Casa era a soțului, nu?

- Unde am stat noi?

* Da.

- Nu, nu. Nu, în chirie am stat. Unde a stat socrul meu eracasa lui. Și când i-o demolat casa lui, ne-am mutat în altă casă decât am stat la începutul căsătoriei, unde era mai mare, și o stat socrul cu noi.

* Câte camere ați avut acolo?

- Unde am avut patru camere cu bucătărie, baie, verandă, cămară, ,era....

* Și tot cu chirie a fost și asta?

- Tot cu chirie, tot cu chirie.

* Din ce an ați stat acolo?
- În '54 ne-am căsătorit, și până-n '72 am stat pe Strada Cașin, în '72.... nu '72, '71 era. În '71 i-o demolat socrului meu casa, ne-am mutat tot pe Calea Națională, mai spre centru..... și am stat din '71 până-n '81, am stat acolo. În '81 m-am mutat... eram singură și m-am mutat aicea.

* Și asta este a dumneavoastră personal?

- da.

* Acolo n-au demolat și casa aceea?

- Nu. Unde am stat ultima dată n-au demolat.

* Acolo am văzut numai blocuri pe strada asta.

- Știți cum e? Cum să vă explic..... dacă știți unde e Arhitectura, Biblioteca Centrală.....

.....
- Da, da.....

* Tot acolo unde lucrați și dumneavoastră?

- Da. Da.

* Și dânsul în ce an s-a pensionat?

- A murit, n-a ajuns la pensie.

.....
- Are un frate care-i la București.

* El cum se numește?

- Fratele? Jean.

* Așa? Jean?

- Da.

* Era mai mare sau mai mic decât soțul dumneavoastră?

- Mai mic cu un an jumate, doi ani.

* Este căsătorit, are copii?

- este căsătorit, are un băiat.....

* Și dânsul cu ce se ocupa?

- Era la Ministerul Industriei Alimentare.

* Ca funcționar?

- Ca funcționar.

* Tatăl dumneavoastră cum s-a numit?

- David Davidsohn.

* În ce an era el născut?

- Ei.... cred că prin 1900...

* Sau câți ani a avut când a murit?

- Vreo cincizeciși.... 51-52.

* Și a murit în '50și....?

- În Israel a murit... cred că în '52 a murit. Da.

* În Haifa a murit?

- În Petach Tiqwa. În Petach Tiqwa, că acolo era internat în spital.

* Și acolo este înmormântat?

- Da, este înmormântat acolo.

* Atunci în jurul anului 1900....

- Da, cam așa ceva, cu aproximație.....

* Aici în Botoșani s-a născut?

- Da, da.

* El ce școală a urmat?

- Cred că școala secundară.
 * Era opt clase sau cât era atunci normal?
 - Cred că șapte. Cred că șapte.
 * Și limba lui maternă care eera?
 - O fi idiș? O fi idiș.
 * Bunicii dumneavoastră în ce limbă vorbeau?
 - Vorbeau și idiș și românește.
 * Puteți să-mi spuneți frații, surorile lui?
 - Da. Deci un frate era Buium Davidsohn.
 * Buium?
 - Da.
 * Așa?
 - Da. Buium. Unul Zalman. Zalman. Lică. Loti, sora, Clara..... Ana..... și îs șase, și cu dânsul șapte.
 * Da. Și ocupațiile lor? Lui Buium?
 - Buium era măcelar.
 * A locuit aici în Botoșani?
 - În Botoșani.
 * Avea copii?
 - Da. Da. Trei copii.
 * Știți numele lor?
 - Da, cum să nu. Anuța, Celu.... Celu și... Izu.
 * Ei erau mai mari sau mai mici ca dumneavoastră?
 - ;Mai mari.
 * Și ce s-a întâmplat cu ei?
 - Anuța mai e în viață.
 * În Israel?
 - Da. Aștia doi au murit, tot în Israel ....
 * Și soți unchiului Buium?
 - Adela.
 * Și ei au emigrat în Israel?
 - Da. El a murit aici, și dânsa a emigrat împreună cu Anuța.
 * Și cei doi băieți?
 - Și ei au emigrat. Dar mai înaintea lor.
 * Cam în ce an a murit unchiul dumneavoastră?
 - Cred că prin '61.
 * Zalman?
 - Da.
 * Ce ocupație a avut?
 - Zalman era la o prăvălie. Era vânzător, și Lică la fel.
 * Aici în Botoșani?
 - da.
 * Ei erau căsătoriți?
 - Da. Da, da.
 * Soțiile lor?
 - A lui Zalman Idola..... și două fete au, una e Pepi și cealaltă e Ana. La Lică soția lui era Mina, are un băiat, Hari, o fată Cerna, și una Țili.

* Și ei au plecat în Israel?

- Da. El o murit aicea...

* Lică?

- Da. Și soția lui cu copiii au plecat în Israel. Erau mici copiii.

* Atunci a murit mai devreme decât celălalt unchi?

- Da, da, ăsta a murit într-un accident, tot ceva în magazin, ceva a căzut pe el, și..... a murit.

* În ce an?

- '47-48, poate '49. '49 parcă. '49.

* Și Loti?

- Loti... soțul ei Sandu, și o fiică, Ada.

* Și numele lor de familie care era?

- Șvarț.

* Asta se scrie cu w sau c v?

- cu.....

.....
* Și el ce ocupație a avut?

- Comerciant.

* Și ce s-a întâmplat cu ei?

- Au emigrat în Canada.

* În Canada?

- Da.

* Și verișoara aceasta a dumneavoastră mai trăiește?

- Mai este, da, da, da. Da. Mătușa cu unchiul au murit.

* Are copii?

- Fiica lor?

* da.

- da. O fată.

* Și mai țineți legătura?

- Ei, eu am fost la dâșii în Canada, am fost prin '82. Că am fost la niște verișoare de-a mamei, care au locuit la New York, și de acolo am plecat .... am stat două luni aici, în New York, și o lună în Canada am plecat la dâșii. Și acuma de când au murit ei... întâi a murit dânsa, acuma de vreo doi-trei ani a murit el, și cu verișoara nu.... am pierdut legătura.

* Și cum se putea merge atunci în America? În anii '80? Ați primit pașaport?

- Da, sigur că da. Dar am fost de două ori în America. Am fost în '82 și în '84. Și n-o să credeți, n-am avut nici un fel de.... problemă. Ba din contră, în '82 am fost în America la New York și am plecat în Canada, ... asta a fost în '82. în '83 am plecat în Israel ..... și în '84 am plecat din nou în America la New York, tot două luni, și o lună am plecat în Florida, tot la niște veri de-a mamei.

* Și cum v-a plăcut în America?

- Mi-a plăcut, dar .... m-am pus în pielea unora care sunt acolo. Nu vorbesc de cei care au prins rădăcină acolo și.... Că am mers pe niște străzi... strada diamantelor.... niște magazine...acuma vezi și la noi cum îs magazinele cu circuit închis și cu așa. Atuncia m-a mirat, că aicea nu vedem așa ceva. Dar am plecat într-o excursie în munți. Și când am venit înapoi din excursie, era un miting al homosexualilor. Lucru ce n-am auzit, și de văzut nici pe atâta aicea în România. Și pe stradă. Dar erau așa de degajați.... și mergeau și....

Caseta II, partea A

- Păi... mi-a spus, zice: „Aicea nu-i de intrat, aicea sunt drogați foarte mult.” „Ce?” La noi nu se auzea de așa ceva. Sau am trecut nu departe de cartierul negrilor, Harlem. Și iarăși mi-au spus: „Dacă vrei, mergem, să vezi.” „Nu, nu vreau, nu vreau să vă pun pe voi într-o situație din asta.” Că lumea evită să meargă acolo. E, eu aici nu eram obișnuită cu așa ceva, sigur că nu mi-a plăcut asta.

* Și am auzit că este și cartier evreiesc acolo în New York.

- Brooklyn, da. Brooklyn, da, da, da. Brooklynul e ....

* Așa. Cu hasizi cu paies și....

- da, da, da, da, și cu caftane. Că sâmbăta dimineața sau o zi de sărbătoare se merge la sinagogă, dar n-ai voie să duci nimica în mână în ziua asta de sărbătoare sau sâmbăta. Trebuie să ai dinainte la sinagogă eu știu, o carte de rugăciune, toate astea. N-ai voie să mergi cu căruțul. Dacă ai un copil mic să-l duci cu căruțul, e un efort prea mare pentru a duce copilul cu căruțul. Sau n-ai voie să bați în ușă. Dar mai curând ai voie să bați în ușă decât să suni la sonerie. Că soneria e electric. Și n-ai voie în zi de sărbătoare sau ..... să umbli cu ceva electric. Îs foarte .....

* Nici să deschizi radioul sau televizorul?

- Nu, nu, nu. Nu. Nu. Nu. Lumina este programată de exemplu să se aprindă să zicem vineri seara la ora patru. Să zicem așa, e programată ca lumina să aprindă la ora patru. E programată ca să se stingă la zece, unsprezece, la douăsprezece. Să nu trebuiască să umble cu mâna pe șalter și la întrerupător. Îs niște lucruri care.....

* Ați fost la niște familiii unde se făcea așa?

- Nu.

* Sau așa v-au povestit?

- Nu, nu. Ne-au povestit și am văzut pe stradă așa... ăștia care... rudele mele au fost oameni care țineau la religie, dar nu exagerat, nu așa, cu o extremă din asta. Ca și acasă la părinții mei. Când venea vineri seara, era masa pusă frumos, pusă masa, cu tot ce se obișnuia să facă pentru vineri seara. Sâmbăta la fel, era zi de sărbătoare.... nu se făcea treabă, nu se făcea nimica, se respecta Șabatul. Când venea paștele, de exemplu, se aducea pască în cutii, în lădițe. Dar trebuia totul înainte în prealabil să fie făcut curățenie. Clanțele erau frecate... clanțele la ușă. Totul trebuia să lucească. Atunci când se aduce pasca, să fie curat peste tot, nici o fărimitură de pâine să nu fie, sau făină sau..... Era igienă, care era foarte importantă. Era leaca de igienă.

* Și cum se făcea atuncea curățenia asta de a scoate făina și ce-i cu... ce-i dospit din casă? Se puneau undeva sau.....?

- Se scotea din casă. Bineînțeles nu se arunca. Firimiturile sau așa, se arunca. Dar se depozita în altă parte... într-o cămară undeva, la un subsol sau undeva, ca în casă să nu fie nimica din asta... hameț, așa se cheamă. Și să fie totul... totul să fie.....

* Că am auzit așa un obicei că se face așa un fel de contract de vânzare-cumpărare a hamețului.

- Da, a, da, dar asta nu mai țin minte. Se pregătea vesela, vesela specială pentru Paște, nu..... o curăță, o fierbea, o făcea.... tăvile, toate astea toate erau..... La ora zece dimineața, în ajun de Paște trebuia totul să fie... Se scula sâraca mama cine știe la ce oră dimineața ca să facă toată pregătirile astea. Să fie totul frumos, așa cum o văzut și ea la rândul ei la părinții ei.

* Dar nu chiar în dimineața aia făcea toată curățenia și...?

- Nu, curățenia se făcea înainte cu câteva zile. Spălat, călcat.....

* Și scoaterea hamețului când se făcea?

- Scoaterea hamețului în dimineața aceea. Da.
* Și a adus și jos-... sau a scos ....
- Asta dinainte....
* Deci se spăla dinainte.
- Da.
* Și de unde ați adus pască?
- Mi se pare că la Cluj se făcea pască. Și aducea comunitatea, că prin Comunitate... mi se pare că la Cluj, dacă nu mă înșel. Și Comunitatea aducea, și mergeau toți evreii la Comunitate, își luau pască cât..... vroia fiecare.
* Tot așa era ca și asta de acum?
- Nu. Ei... pasca era foarte bună, dar nu era în cutii ca și acuma, câte un kilogram sau jumate de kilogram de pască. Atunci era la kilogram totul, nu împachetat, luai în ceva, într-o pânză, în...luai acolo, cinci kile, două kile, șase kilograme, eu știu... cât fiecare după nevoi. Făina de pască cred că era în pungă.
* Și vă plăcea pasca când erați mică?
- Îmi plăcea. Îmi plăcea, da.
* Deci nu vă era greu să nu mâncați pâine?
- Nu, nu, nu, nu. Chiar îmi făcea plăcere. Da, nu simțeam nevoia de pâine.
* Și mai este ceva obicei de ..... ca niște fărămituri se ard. Se făcea?
- da, da, da, da. Se arde hamețul.
* Și asta cum? Mama făcea sau tatăl?
- Mama, cred că făcea. Dar în foc se arunca.
* În bucătărie?
- da. Pe jaratic. Nu, tata nu se amesteca în problemele gospodărești, nu, nu.
* Dar mergea la sinagogă?
- Da, da.
* Cât de des?
- Mergea sâmbăta cu regularitate, vineri seara..... când avea ceva pomenire mergea, și așa, în cursul săptămânii mergea. De sărbători fără discuție.
* Mergea și așa, în fiecare zi? Sau nu chiar?
- Eu țin minte că mergea când avea pomenire. Când trebuia să ducă, să facă o slujbă, eu știu, dacă era chemat în mod special. Dar de sărbători și sâmbăta, vinerea nu lipsea pentru nimica în lume.
* Și dumneavoastră mergeați?
- Mergeam, mergeam.
* Cu tatăl sau cu mama?
- Ei, mergeam cu amândoi. Dar pe lângă mama eram.
* Cum era acolo sinagoga din Vatra Dornei?
- Sinagoga din Vatra Dornei foarte foarte frumoasă era. Și acolo în cadrul sinagogii erau scări unde se urca, pentru femei lojă, balcon. Un balcon, așa, și se auzea toată slujba care se făcea. Era rabin care ținea slujba. Era frumos.
* Și era și perdea sau nu era?
- Nu era perdea, nu, nu, nu.
* Puteați să vedeți?
- Da. Liber era. Dar la Vatra Dornei era două sinagogi care așa.... asta mare și era una cam lângă calea ferată, după gară un pic, pe strada principală, așa, în colț, era o sinagogă acolo.
* Și în care mergeați?

- La cealaltă, mare. Acolo părinții mergeau din totdeauna. Mergeau și bunicii acolo.

* Și mama dumneavoastră sau bunica purta perucă?

- Nu. Nu.

* Nu? Nici bunica?

- Nu. Nu.

* Și nu avea părul tăiat?

- Nu. Nu. Rabinesele, ele trebuiau să fie tunse, și cred că și astăzi, și cu perucă deasupra.

* Și soția rabinului din Vatra Dornei avea perucă?

- Nu mai țin minte, nu mai țin minte. Dar precis, precis avea perucă.

* Dar mama dumneavoastră ținea bucătărie koșer, nu?

- Da. Da. Da, da, da. Era lapte aparte... pentru lapte, pentru carne, pentru....

* Și cum era? Găteți separat sau împreună cu bunica și surorile? Sau cum se făcea?

- Erau împreună. Împreună tot timpul, ba un afăcea cutare, ba alta cutare.

* Și așa, mâncați împreună toată familia?

- Ei, nu prea aveam cum să mâncăm toți împreună, deoarece unu venea mai devreme la masă, altul avea altă oră la masă, și... mâncam.... Erau zile însă când se făcea masă, și mâncam cu toții. Zi de sărbătoare eram toți la masă. Masă mare cu toată lumea.

* Și de vineri seara? Sau de sărbători mari?

- Vineri seara, sâmbătă la prânz și sărbătorile mari.

* Și cum era de exemplu vineri seara?

- Vineri seara se făcea.... Mergea întâi și întâi la sinagogă, când se venea acasă masa era pusă, se mânca. Peștele nu lipsea, peștele era o tradiție, și se mânca carne, supă, mâncam....

* Din pește ce se pregătea?

- Răcitură. Răcitură și...se obișnuia... dacă nu era pește, se făcea din carne albă de pasăre, piept de pasăre niște chiftelușe (piftelușe, biftelușe?) care tot pentru un vor... un Vorspeis, care se mânca. Supă cu carne era o tradiție.

* Ținea mama păsări acasă?

- Nu.

* Sau cumpăra?

- Cumpăra. Cumpăra.

* Și se ducea la haham?

- Da. Da, nici nu se putea altfel.

* Era acolo, în Vatra Dornei?

- Da. Da, da, da. Nici nu se putea altfel să nu fie la haham.

* Ați fost să vedeți cum se taie?

- Nu. Eu aicea de acuma am fost la haham, dar când eram mică nu....

* Nu vă ducea?

- Nu mă duceam să văd la haham, nici.... cred că nici nu mi-au dat voie să mă duc.

* Și cine mergea? Mama sau tatăl?

- Mergea și mama și tata, dar mai mult mama, că tata era ocupat. Dar uneori mergea și tata, dimineața... tata era... se ducea, lua carne...

* Și câte lumânări aprindea mama vineri seara?

- Vineri seara aprindea trei lumânări.

* Că asta nu știu, de ce depinde numărul lumânărilor?

- Eu, după câte știu eu, după numărul persoanelor din familie. Că dacă mai vine un copil între timp, trebuie și pentru copilul respectiv o lumânare și să aprinzi, să te rogi pentru .....

* Nu știu, că unii spun că.....

.....
- ... se aprinde două lumânări, soț, soție, și apoi pentru copiii care sunt. După ce copiii cresc mari, se căsătoresc, se duc la casele lor, își fac familia lor, de acuma familia nouă aprinde..... femeia așa, pentru ea, și la familia respectivă scade numărul de lumânări. Dar... fiecare cum obișnuiește.

* Și tatăl când venea de la sinagogă făcea binecuvântare?

- Da. Da.

* Pentru copii? Sau pentru ce se face asta?

- Nu, se face o binecuvântare a bucatelor de pe masă, și un păhărel de vin, care se face o rugăciune cu binecuvântarea. Pâinea, care și aia..... că femeia care aprinde lumânări vineri seara sau în ajun de sărbătoare, trebuie să aibe și pâine pe lângă lumânări, care-i acoperită.

* Coilici?

- Coilici, da.

* Făcea mama dumneavoastră?

- Făcea, făcea coilici, da, da.

* Împletit?

- Împletit, frumos.... Era și o făină foarte bună. Că mie nu-mi iese coiliciul cum ieșea lui mama.

* Faceți?

- Ei, acuma nu mai fac, dar făceam.

* Și câte se pun din coilici pe masă?

- Se puneau două. N-aveai două, puneai unu. Sau de Paști. Se puneau mața. Și acoperit cu ceva special, brodat, așa, să fie, și se binecuvânta masa cu pasca, care... cu mața care era pe masă.

* Și seara de Seder?

- Seara de Seder era o grozăvie pentru copii, era o frumusețe. Se stătea pe pat, asta era o regulă, pe pat... perne pus așa..... și acolo....

* Toată familia?

- Bine, că nu încăpea pe pat toată familia, se mai stătea pe scaune. Dar trebuia cât mai înalt să fie la ... Și apoi cel care oficia....

* Stăteau bărbații pe drum, sau cum se aranja?

- Da, da. Da. Și cel care oficia slujba în casă trebuia să ieie o bucată de mață, care o ascundea. Și copii care erau în casă fugeau să găsească această bucată de mață unde este ascunsă, că dacă o găseau, trebuia oficiantul să le ofere niște bani sau un cadou, ca să dea înapoi... Ei, pentru copii era foarte frumos.

* Atuncia era bătaie acolo, cine să găsească.

- Da.

* Și ce primea?

- Bani. Bani.

* Și cine era oficiantul de obicei?

- De obicei capul familiei.

* Tatăl sau unchiul dumneavoastră?

- Da. Da.

* Sau când unul când altul?

- Sau amândoi sau unu ajuta pe celălalt.... Dar bărbații fac oficiul ăsta.

* Și se puneau și pentru profet un pahar?

- Da.

* Da?

- Da. Se punea, se umplea paharul și se deschidea ușa ca să intre și să servească din pahar.
 * Și asta tot copiii deschideau?

- Nu. Ușa putea oriși cine să o deschidă.
 * Și să închidă după aceea.

- Da, da, da. Mesia.... Mesia vine și gustă din vin.
 * Și nu vă păcălea tatăl că lipsește din pahar?

- E.... dar nu reușea să ne.... tot ne uitam să vedem... nu prea vedeam că lipsește.
 * Sau că a venit. Și ce se mânca în seara de Seder?

- Ăăă... pe masă, când începea să officieze masa de Seder era ...făcut din nucă și mier... mere cu miere, amestecat, și trebuia să fie într-o farfurioară, într-un castronel. Apoi o bucată de hrean în altă farfurioară, o bucățică de carne, un ou, puțină sare, verdeață de pătrunjel trebuia să fie pe masă...

* Frunzele?

- Da. Da, frunzele, să fie pe masă. Și când făcea slujba paharul de vin trebuia degustat, apoi pască cu puțin din merele alea cu nucă, cu așa de... la fiecare câte o bucățică cu aceea. Oficiantul muia și în apa cu sare în care era oul, cu carnea, cu.... aceea parcă nu țin minte să fi mâncat. Și apoi citea.....

* A luat un ou și a pus în sare, sau cum?

- Nu. Pasca.

* Pasca?

- Da.

* Pasca în sare?

- Da. În are cu apă. Dar nu știu dacă... ouă probabil că s-a mâncat, care era acolo. Și apoi începea....

* Și astea erau separat puse, hreanul, ouă....?

- Într-o farfurie...

* Sau pe una?

- Pe o singură farfurie era o bucată de hrean, un ou, bucățică de carne, verdeață de pătrunjel și puțină apă cu sare. Iar în altă farfurioară erau merele cu nuci, cu.... amestecătură din ăsta. Și după aceea s-a început să servească masa.

* Și în ebraică se zicea totul sau...?

- Da. Da.

* ... sau în idiș?

- În ebraică, în ebraică.

* Și la sfârșit cântați?

- Da, s-o cântat, s-o cântat.

* Este ceva cântec specific care se cântă.

- da, da, da, da.

* Nu mai știu care.

- Had gadia. Had gadia e ... se cânta.

* Știați și dumneavoastră s-o cântați? Copiii?

- Cred că da, pe atunci. Dar copiii ce prind imediat....

* Și este ceva, că un copil din familie trebuie să pună întrebări tatălui?

- Da, îs patru... patru întrebări. Îs patru întrebări, care trebuie....

* Cine punea aceste întrebări?

- Copilul. Bineînțeles, că se pregătea dinainte.

* Erați dumneavoastră sau...?

- Eram eu, eu verișoarele mele care..... „Maniștane ahailaze....”
* Da, Maniștana....
- „... micol halelu...”... Dar îs ani buni de atunci.
* Și era împărțin în fiecare an, odată dumneavoastră odată ele?
- Nu țineam cont. Sau vorbea una, intra și cealaltă în ..... le-am spus împreună, în cor, nu, nu țineam o regușă. Poftim?
* Trei fete erați?
- Trei fete eram. Și nu era....
* Nu era băiat.
- Și nu era o regulă așa. Și cum ne împăcam foarte bine, nu era problemă.
* Ținea mult ăsta, nu?
- Da. Era și.... toată.... tot ritualul ăsta era până la... 12 noaptea putea să țină. Era mult de citit.
* Ați avut răbdare?
- Da. A, bine, câteodată că mai adormeam pe pat, asta... când eram ami mică. Dar după aia mă țineam....
* Și asta se ținea și a doua seară tot la fel?
- Da.
* Da? Tot așa, și cu ascunsul de pască?
- Da. Da.
* deci tot aceeași ritual era și a doua seară.
- Da.
* Și de Purim?
- De Purim se pregătea coptură... fel de fel de prăjituri. Și se întreceau femeile, că.... de Purim trebuia neapărat să trimiți la rude, la prieteni, la vecini, la... așa... farfurii cu tot felul. Și fiecare se ????, care mai de care. Că a făcut mai mult, că a făcut mai bun, mai... ceva mai deosebit. Și se trimitea și.... și se întâmpla să-ți trimeată și înapoi, altă farfurie cu bunătăți din astea. Ei, acolo mai mergem noi, copiii, și duceam. Asta se cheamă șalhămunăs.
* Când se duce?
- Când se duce, da.
* Și v-ați mascat ca copii?
- ca copii așa, în joacă. Dar veneau foarte mulți mascați la ușă. Și veneau cu vioare, cu nu știu ce instrumente, care mai de care, să cânte la ușă, să primească ceva pentru cântarea care o face.
* Și erau ceva cântece specifice ce se cântau atunci?
- da, da, erau... erau cântece evreiești care.....
* Erau și muzicanți ervei?
- Erau și evrei, dar foarte mulți... creștini. Foarte mulți creștini.
* Și se făcea acasă tot un fel de masă? De Purim?
- Unde?
* Acasă?
- da. Da.
* Și se invitau și aceștia care veneau să cânte?
- dacă intrau..... dar se întâmpla să vină mascați. Și atunci nu-i primeai în casă. Dacă....
* Nu știai cine-i.
- Da. Dar când veneau așa....., sigur că se primea, se servea.
* Mai veneau și așa, nemascați? Prietenii unii la alții?

- Da. Da, da.
* Și dumneavoastră nu mergeați cu părinții?
- Mergem, mergeam la rude, la prietenele mamei, mergeam.
* Deci acolo nu copiii erau cei care se mascau mai mult, ci adulții?
- Erau... da, da. Foarte mulți așteptau ziua asta de Purim ca să se mascheze și să vină să...
* ... să strângă ceva bani?
- Da, da. Obiceiuri care păcat că cu timpul se pierd.
* Și de Rosh Hashana mai demult ce se făcea?
- De Rosh Hashana se mergea la sinagogă dimineața pe la nouă, dimineața începea slujba sau înainte de nouă chiar, și dura până la unu, unu jumate, de multe ori la două... veneau părinții acasă de la sinagogă. Foarte mult... era o slujbă așa, întreagă. Care cuprindea tot.
* Și și atunci era o festivitate acasă, cu o masă specifică?
- Când se venea acasă se pune masa, era pregătit, nu se pune... peste tot era pregătit pentru sărbătoare.
* Și atunci ce se mânca? Sau nu era specific ceva?
- A fost peștele, care era specific, supă de carne. Carne rasol, cu tăiței la supă, cu..... Știu că nu se obișnuia, deoarece este anul nou, nu se obișnuia murături la masă. Numai dulce. Că e început de an, și să fie un an dulce și bun, nu se făceau murături, acrituri... să fie la carne.
* Nici salate?
- Nu. Să nu fie ceva acru. Așa era la noi.
* Și de Sucot se făcea cort?
- De Sucot se făcea, îmbrăcat în verdeață totul...
* Acasă la dumneavoastră sau unde se făcea?
- Nu. La noi acasă nu, dar se făcea la sinagogă, se făcea afară la sinagogă, unde mergeau bărbații și-și....
* Și numai bărbații mergeau acolo?
- În.... la.... acolo unde se face slujba pentru.... la suca.... se făceau un fel de cabană, un fel de ..... și acolo bărbații care mai mult merg, dar în America când am fost, unde spuneți că... Brooklyn, unde sunt foarte mulți evrei, și foarte religioși, au în curte un chioșc din asta, mai bine zis chioșc, nu cabană, chioșc, unde se face slujba, dar acolo se și mănâncă prânzul, acolo se mănâncă și seara.
* Și tot așa. În curtea sinagogii, sau în curțile caselor?
- Nu, cei care au curți la casele lor, în cadrul curții lor, așa, au câte un chioșc din asta.
* Și din ce se făcea în Vatra Dornei suca asta?
- Din scândură, din..... defapt nici nu trebuie scânduri, niște hațapele, ca să fie acoperit, și ceva verdeață să fie....
* Și se puneau ceva ornamente înăuntru? Sau nu?
- Nu cred, ornamente nu cred. O masă, scaune, să fie unde să stea. Dar eu am fost odată la Oradea, și am văzut acolo o suca la o casă, unde e tot timpul. Adică nu se desface, îi de zeci și zeci de ani.
* Acea sucă?
- Da, da.
* la o casă particulară sau...?
- Undeva la un etaj cu un balcon, și la balconul ăla era format ceva. Dar cine știe dacă oamenii ăia mai... mai sunt în viață care au făcut acest lucru.
* sau cine știe pentru ce au făcut-o? Așa, tot timpul anului....
- Ei, probabil e plăcut să stai acolo în umbră.

* Și părinții dumneavoastră nu lucrau sâmbăta?
- Nu. Nu.

* Și foc făceau sau aveți pe cineva care să vină să.....?
- De foc nici nu mai țin minte. Cred că era cineva care făcea.

* Sau așa de încălzit mâncarea pentru sâmbăta? Sau mâncați tot așa, ceva gătit.
- Gătit, gătit, supa nu era lipsită sâmbăta.

* Supă și carne cu.....
- Da, da, da. Mai făcea fripturi, făceau fel de fel de.... dar pentru sâmbăta supa cu tăitei, cu carne, asta.....

* Că de exemplu este.....
.....

* ... de fasole.
- Da, și dacă ar fi fasole din aia mare.... dar se mai pune crupe de hrișcă, ceva acolo.....

* ... ceva carne....
- .... se pune carne,... Dar foarte bun este... intestin umplut. Intestin de vită, aia vine preparată, și umplut, și pus înăuntru. Sau cu oase cu măduvă și carne. Se mai pune și cartofi acolo înăuntru, tot gustul[??] și rămâne....

* Asta făcea și mama dumneavoastră? Sau de unde știți de asta?
- O făcut. O făcut. Dar nu de multe ori. Atât cât pot eu să țin minte. Da. Am și mâncat în Israel ciunt (ciolent), era foarte bun. Tot așa pus, dar nu.... la o verișoară de-a mea, dar nu religioși. Dar... adică religioși atât cât trebuie. Dar nu dinăștia exagerați. Dar o făcut ciuntul de dragul de a mânca acest ciunt. Și ... că-i foarte bun.

* Da, și mie îmi place.
- Mie îmi place fasolea în sine, îmi place. Mai ales că asta e de fasole....

* Și de Hanuca?
- De Hanuca... era sărbătoarea... era șfârșitul Hanuca, când e Simhat Tora. E ultima zi, atuncea era sărbătoarea copiilor. Se mergea la sinagogă, se scotea... deci oficiantul, rabinul, cine era acolo scotea Tora, și dădea la fiecare bărbat și mergea cu Tora. Și trebuia să meargă de șapte ori. Și .... dacă erau destule exemplare de Tora, dădea la toți bărbații. Dacă nu, mergea o serie, apoi venea altă serie și prelua, și mergea. Apoi copii aveau stegulețe. Și stegulețul la capăt era un măr înfipt acolo. Și ce bucurie pentru copii cu stegulețul și cu măr....

* Și ce era pe steguleț?
- Un steguleț cu magân David, așa, cu... Și apoi se servea cu must – e perioada mustului –, cu must dulce, cu nuci, cu turtă dulce, cu chec, cu.... fiecare sinagogă își făcea ....

* Și asta se cheamă a copiilor? Sărbătoarea copiilor?
- Ei... nu.... copiii se bucurau de această sărbătoare. E sărbătoarea tuturor.

* Că era așa mai vesel?
- Da, tocmai vesel... se cânta, se cânta, și mai ales cu Tora..... și se dansează cu Tora.

* Dar nu fiecare bărbat trebuia să meargă de șapte ori? Fiecare Tora trebuia de șapte ori. Sau fiecare bărbat de șapte ori?
- Așa..... șapte.... dar văd că acuma se merge de trei ori așa, în jurul altrului. Și... apoi se preia. Și e și o Tora mică pentru băieței care au împlinit 13 ani.

* Da? Și și ei...?
- Da, și ei au o Tora mai mică, și pot merge.

* Și ați avut ceva jucării de Hanuca?
- Da. Specificul jucăriei de Hanuca e un titirez, care îl dai de câteva ori, și el se învârtește.... așa... asta este jucăria specifică pentru Hanuca.

* Și vă jucați cu asta?
- Da, da, sigur că da. Pentru un copil... cu ce nu se joacă.....
* Și cum era asta? O învățeați și era care... care literă era mai mare decât celălalt, și acela câștiga, sau...?
- Da, da. Da, da.
* Și se putea câștiga ceva, sau numai așa...?
- A, copiii între ei.....
* Și ceva jocuri de cărți nu ați avut de Hanuca?
- Nu.
* Am mai auzit numai așa că se făceau niște cărți speciale, cu tot felul de personaje biblice, și..... ?
- Nu, nu.
* Și Hanucageld primeați?
- Da. Da, da, da. Hanucageld primeam, apoi a venit rândul să dau eu..... Hanucageld.... și așa se învârtte roata.
* Și ce ați cumpărat de Hanucageld ce primeați?
- Un copil ce poate să cumpere? Ciocolată, bomboane.....
* Dumneavoastră ați fost la heder?
- Nu.
* Nu?
- Nu.
* Numai în școala israelită .... evreiască ați învățat ebraică sau ceva... religie...?
- da, da, da, da. Acolo s-a învățat, da, ebraica, și idișul am învățat când am venit din deportare la bunici. Am învățat idișul la bunici.
* Deci cu ei în idiș ați vorbit?
- E... eu tot am dat-o pe românește, pe nemțește, cât am.... și pe parcurs... vorbea bunicul cu bunica. Și pe parcurs am prins și am început să vorbesc. Apoi m-am.... românește așa.... am învățat ..... așa.... și de acum și idișul eu vorbesc destul de bine.
* Da, dacă știați germana de acasă era mai ușor.
- Da, da.
* Și cum erau acești bunici din Botoșani?
- Erau superbii. I-am iubit tare mult, că au avut multă grijă de mine. Era după război, și era perioada foametei.... în '47 era secetă mare, și foamete. Și ..... ei făceau ce făceau, dar eu să am bucățica de pâine. Ei se lipseau, dar mie să-mi dea.
* Și cât timp ați locuit cu ei?
- Am locuit cu ei vreo patru ani, după aia când tata a venit și s-a recăsătorit, am stat la dânsul... iarăși vreo 4-5 ani..... Dar nu era departe unde stătea tata și cu bunicii, și eram tot timpul la dânsii.
* Și cum erau? Mai... Oameni blânzi, severi?
- Foarte blânzi, foarte blânzi. De altfel și... așa erau toți copiii lor, inclusiv tata.
* Cine era mai sever cu dumneavoastră? Mama sau tata?
- ..ăăă.... mama. Cu ea eram mai mult. Dar cu toate astea mi-a trecut multe cu vederea, că ... după aia mi-am dat seama că mâncam foarte greu, și eram dificil la mîncare. Și până mâncam, și numai din brațele ei trebuia să mănânc. Și cacaoa cu lapte, care la ora patru, trebuia numai din brațele ei, și numai ea să-mi dea să beau. Și să mă hrănească. Dar a fost ziua mea, și a invitat copiii la ziua mea. Și atunci a spus, zice: „Uite, să știi că te spun la copii, că tu nu mănânci singură, că eu trebuie să te hrănesc, și....” Ei, de atunci m-o lecuit.

- * Dar câți ani ați avut atunci?
- Ei, eram de acuma mare. Eram destul de mare. Dar alintată.
- * Cred că și bunica v-a alintat acolo.
- Da. Da. Da, da, da.

Caseta II, partea B

- ..... bunica. Dar tare bună era și ea. Ne-o iubit, nepoții, și-o iubit copii, tare mult. Și copii pe dânsa. Au îngrijit-o după aia, când era bolnavă..... și prin.... așa, prin '39 a murit. Bunicul nu l-am cunoscut, dar a murit și cu mult înainte de a mă naște eu. La noi se dă nume după morți. Și dacă eram băiat, îmi dădea nume de Iancu, așa cum îl chema pe bunicul, Iancu. Dar întrucât eram fată, s-o tradus numele de Iancu în Ietti. Și nu știu cum, probabil să fie inițialele, Iancu cu i, Ietti cu i... ceva..... și....

* Dar există numele de Ietti, nu?

- Da. Da.

* Și înseamnă ceva numele dumneavoastră?

- Nu.

* Nu?

- Nu.

* Și nume evreiesc? Aveți altă sau e...?

- Nume evreiesc Ita. Ietti.....

* Ita? Așa în sinagogă sau.....

- Da. Eta.

* Eta. Și oare părinții dumneavoastră cum s-au cunoscut?

- Ori s-o făcut o întâlnire așa, prin cineva, ori că tata a fost întâmplător la Dorna, și a cunoscut-o pe mama...

* Nu v-au povestit?

- Nu au avut când să-mi povestească. Dacă când a murit mama eu aveam 12 ani, nu a avut când să-mi povestească, să-mi spună de toate astea. Apoi tata când a venit el din deportare, așa.... s-a recăsătorit și --- și au fost lucruri nespuse. Și care aș fi vrut să le cunosc, să le știu, dar... au rămas așa, necunoscute.

* Dumneavoastră ați avut cununie religioasă?

- Da. Da, sigur că da.

* Cum s-a desfășurat?

- Cununia noastră a fost în '54, și întrucât era o perioadă de comunism, și foarte strict așa în privința religiilor, am făcut o cununie în familie, acasă la unchiul și mătușa mea.

* Care dintre?

- Buium. Acolo a avut loc cununia religioasă. Cununia civilă am luat-o înainte.

* Ei aveau casă mai mare sau așa s-a nimerit?

- Așa s-a nimerit, pentru că nu trebuia să fie prea multă lume, și..

* Și cine au fost invitați?

- Așa. Au fost ceva rude de-a soțului, ... în total dacă am fost 12 persoane la cununie. Și s-a oficiat cununia religioasă, și apoi....

* Mai era rabin atunci?

- Da. Da. Și noi am avut deja închiriat casă, și unde am avut închiriată casa, acolo am pregătit o masă, și după cununia religioasă ne-am dus acasă, am avut invitați, și era foarte frumos, foarte deosebit...

* Ați avut mai mulți invitați decât la cununie?
- Acolo erau foarte mulți invitați. Am avut două camere mari, un hol, iar vecini care în același hol.... deci ușa vecină era niște vecini, oameni superbi, și au oferit și ei două camere a lor. Atunci am făcut în casă,... muzica era pe hol...

* Erau lăutari sau...?
- Muzică... acordeonist, zasvandist, cu vioară....

* Muzică vie, sau cum se numește?
- Da, da, da. Și la vecina care ne-o dat camerele, acolo am pus așa mese într-un colț, în alt colț, așa, și am făcut o masă rece. Tot felul de cârnării, de mezeluri, de fripturi, de.... cu prăjituri, cu torturi, cu vinuri, cu..... fiecare a intrat, s-a servit. Și muzica cânta pe hol, se dansa dincoace, și era frumos. Era ceva așa, mai deosebit.

* Ca un bal mare.
- Ei.... au fost acolo cred că vreo ... 70 de persoane cred că am fost. Era... era frumos.

* Și ce muzică cântau?
- Ce muzică.... din anii '50.

* Nu știu, atuncea mai erau valsurile?
- Da cum.... valsurile erau în vogă. Valsurile, tangourile, fox trot... și alte dansuri care trebuie să mă gândesc bine, cum se numesc.

* Dar vă plăcea să dansați?
- Da.

* Și și știați?
- Da, înveți....

* Mie mi se pare ceva așa ... greu...
- Nu, se învață omul, se învață, cum.....

* Și s-a adus și hipa acolo în casa unchilor?
- Nu.

* Nu a fost hipă?
- Da, da. Da, da, cum să... fără asta nici nu se poate. Da.

* Și asta în ce limbă era? În ebraică?
- În ebraică.

* Ceremonia asta de.....
- Da.

* Și asta nu mai știu, cine merge jur împrejur?
- De jur împrejur mirele cu mireasa, nașii...

* În jurul hipei sau a rabinului?
- Da, da.... mirele, mireasa, nașii, părinți, dacă sunt, care merg. Și atuncea se oficiază și logodna, se sparge un pahar – mirele trebuie să spargă paharul... da, să-și arate puterea.

* Și a spart bine?
- Așa.

* Se aruncă sau se...?
- Aruncă, și dă cu piciorul.

* Se zice ceva, că în câte bucăți se sparge, atâția ani o să trăiți împreună? Sau cum se spune asta? Sau dacă-i mai mult, cu atât mai fericiți o să fiți... sau nu mai știu.....
- Da, e ceva care se spune.....

* Contract de căsătorie ați scris?
- da.

* Da?

- Da.
* În ebraică?
- Da. Ketuba. Ketuba se cheamă.
* N-am văzut niciodată cum arată.
- Da, e pe ebraică scris....
* E pe pergament sau pe foaie?
- Pe pergament. Pe pergament.
* Și tot așa, trebuia să aveți martori?
- Nu, la cununia religioasă nu. Nu se cere. Dacă ai nași care te cunună.... La cununia civilă pe atunci nu trebuia martori. Nu țin minte să fi fost martori. Și perioada aceea, când ne-am cununat noi nu se făcea așa... cu invitații, cu multă lume la cununie, cu martori, cu... Puteai să mergi numai tu cu ..... cu mirele și se oficia, și...
* Și la cununia religioasă cum erați îmbrăcați?
- N-am fost cu rochie de mireasă, ci aveam o rochiță de o culoare deschisă, pe crem mai mult.
* Atunci nu aveți nici vâl?
- Vâl n-am avut, dar pe cap când ești sub hupa, trebuie să pui ceva pe cap.
* Și soțul dumneavoastră era normal îmbrăcat? În costum?
- În costum....
* Ei trebuie să pună și talesul atunci?
- Nu. Nu, nu, nu, nu. Nu știu.
.....
- Nu știu asta... mai devreme....
* Pare mai tânăr acolo tatăl.
- Se poate, se poate. Inițial de acasă nu am nici un fel de fotografie. Astea sunt întâmplător găsite pe la rude, pe la bunici, și de acolo am luat câte una, și le-am luat la mine. În felul ăsta am o amintire de la părinți.
* Asta era înainte să se căsătorească?
- Nici asta nu știu, nici asta nu știu, dacă înainte de a se căsători sau după ce s-a căsătorit.
* Na, și aicea ziceați că sunteți în fața....
- Aicea suntem în fața prăvăliei, și..... întrucât pe verso așa... cam asta am înțeles.... că scrie aicea pe verso. „Prea scumpii mei părinți, vă trimet fotografia aceasta cu scumpa mea Iettica. Dacă n-o cunoașteți personal, cel puțin s-o cunoașteți pe fotografie. Eu cred că nu sunt bine reușit, dar Iettica n-a vrut să se fotografieze fără mine.” În felul ăsta mi-a rămas și scrisul lui.
* Nu ați cunoscut pe bunici până atunci?
- Nu. Nu. Bunici.... acum la ce vârstă am venit la Botoșani ..... se poată că aveam doi ani, trei ani, și veneam să vizitez părinții.... părinții....
* Și cât de mare era prăvălia aceasta?
- era cât.... eu știu cât.... două camere de ..... ca asta....
* Ce ziceați că vindea tatăl?
- Fierărie.... cuie, da, ... avea și var acolo, ... și prăvălia era împreună cu unchiul meu, cu fratele mamei. Erau împreună la această prăvălie.
* Și tot acolo era și casa unde era prăvălia, unde ați stat?
- Nu. Nu. Casa era cu totul în altă parte. Acuma unde era prăvălia? După ce am revenit din deportare am fost chiar cu tata.... după ce a venit și tata am fost acolo. Era prăvălia acolo, ... însă după un an-doi, când am revenit la Dorna, deja era demolat tot rândul de prăvălii – că erau

mai multe prăvălii – și... este un cinematograful făcut pe acel loc. Erau vreo trei-patru prăvălii, și pe suprafața aceea...

* Și când v-ați întors cu tatăl mai exista prăvălia?

- Nu. Era cu totul altceva, golit. Era un Loto-Prono Sport, era acolo, era cu totul altceva.

Și Loto – Prono Sport a fost până.... au demolat toate acelea de clădiri, și .....

* Și cum s-a numit prăvălia aceasta? Nu mia știți?

- Nu mai țin minte.

* dar în centru trebuia să fie...

- În centru. În centru, în centru, sigur că da. Două străzi care era centrul. De la gară așa, mergând în jos, era strada Ferdinand, strada Carol... și apoi.... întretăia cu o altă stradă principală, mai mare decât strada care venea de la gară, Tăiepot(?), dacă știți, și la podul ăla spre oraș pe o parte și pe alta erau prăvălii. Manufactură, încălțăminte, debite, ziare, băcăni, fructe..... era lactate, un restaurant cu.... restaurante... erau....

* Și știa erau evreiești, sau erau și creștini?

- Majoritatea... majoritatea erau evreiești.

* Că și aici am auzit că era... tot centrul vechi erau magazine evreiești.

- Da, da.

* Și această fotografie? Cam în ce an....?

- Fotografia asta cred că..... eu știu, tot în 1930și.... cam așa ceva. Nu era scris nimic pe ea.

* Aceasta din stânga este mama dumneavoastră?

- Asta din stânga e mama mea, sora mamei cea mică.

* Ar trebui să vă întreb numele mamei dumneavoastră.

- Da. Mama era ..... Jeaneta.

* Așa, sau cu doi de t?

- Nu, e bine. Janeta, în paranteză Șeindla.....

* Așa?

- Da. Davidsohn.

* Asta era numele evreiesc?

- Da, da. Da, da. Davidsohn.

* Și în ce an s-a născut ea?

- Nu știu. Nu știu. Dar bănuiesc că tot prin 1900și. Dacă eu m-am născut în '31.... zic la un.... cam așa ceva.

* Ea nu a lucrat?

- N-a lucrat, n-a lucrat. Îs toate niște presupuneri, dacă eu fiind copil nu..... întrebările astea n-am avut când să i le pun.

* Și fratele ei cum s-a numit?

- Iosef Laufăr. Iosef Laufăr.

* El era unchiul care era tovarăș cu tatăl la...

- Da. ... la prăvălie.

* .... la prăvălie. Și soția ei?

- Soția Mali.

* Cu y sau cu i?

- Simplu. Așa.

* Și ei au avut cele două fete, Pepi și Letti.

- Da.

* Și ea a primit numele ca dumneavoastră.

- Da, da, da. Și când am mers la grădiniță, am mers cu dânsa împreună. Și învățătoarea dacă ne striga: „Ietti”, să ne ridicăm amândouă. Și atuncea a rămas așa „Kleine Ietti” și „Grose Ietti”. Kleine înseamnă Ietti cea mică, „Grose Ietti” Ietti cea mare. Și așa o rămas, și acasă ne striga „Kleine Ietti”, „Grose Ietti”.

* Ce fel de grădiniță era aceasta?

* Era evreiască?

- Nu. Grădiniță obișnuită unde au mers copii de ... de nemți, de de.....

* Și în germană era... vorbeați acolo?

- Acolo am început să vorbesc românește, o început și predare, dar învățătoarea tot vorbitoare de limba germană. Dar a început deja cu românește, să introducă limba română.

* Și erau și copii români?

- Da, da.

* Și germani și....?

- Da, erau copii de toate naționalitățile.

* Tot așa era și atunci grădinița, de la trei ani sau....?

- Din câte eu țin minte, cam așa ceva.

* Și acest unchi al mamei era mai mare sau mai mic decât ea?

- Mai mare decât mama.

* Și cele două surori?

- Erau mai mici decât mama.

* Și cum se numeau ele?

- Ana Laufăr, Sabina Laufăr.

* Și în fotografie este cea mică, Sabina?

- Da. Da.

* Ele nu erau căsătorite.

- Nu erau căsătorite. Ana ... n-am nici o ... numica de la dânsa, de la asta întâmplător e aici cu tata și cu mama.

* Și câți ani au avut ele când au murit?

- Erau tinere. 22-23, cam în jurul acestei vârste.

* Și nici ele nu au lucrat?

- Ba, ele au lucrat.... au lucrat, dar ..... parcă era vara... țin minte, că era în Vatra Dornei la grădina publică, era un chioșc cu apă minerală- se aducea apă pentru vizitatori, și ea dirija acolo și.... ceva așa, ca prin vis țin minte. Ori era voluntară sau a lucrat acolo sau..... e ceva nebuloasă.

* Care dintre cele două?

- Asta mică. Da. Ceva o nebuloasă. Nu pot să clarific.

* Și despre cea mare?

- Despre cea mare... cred că și ea lucra.

* Se mai obișnuia din când în când.....

- Da. După aia probabil că le-o scos din servicii, le-o scos din muncă. Mi se pare că cea mare ceva la comunitate ceva. Cât rețin eu minte.

.....
- Din Polonia au venit în Vatra Dornei. Ori bunicul... ceva cu Polonia.

* Așa țineți minte din spuse?

- Da. Ceva.... și nu de la... de la alții, care am aflat ulterior, așa, parcă parcă.

.....
* Să-mi spuneți unde a fost făcută poza, cam în ce an.

- Asta unde sunt eu singură în 1958 la Govora.

- * Cu veverița.
  - Da, cu veverița.
  - * Și cine a făcut poza?
  - Soțul.
  - * Aici sunteți cu soțul....
  - Aici sunt cu soțul....
  - * Cam în ce an?
  - '57-58.
  - * Aicea în Botoșani?
  - Cred că în Botoșani la Grădina Publică.
  - * Probabil ceva prieteni au făcut poza.
  - Da, da, da.
  - * Asta era poza a doua.
  - Cu aparatul nostru.
  - * Poza trei.
  - Da, aicea e soțul...
  - * .... Dumneavoastră și....
  - ... și socrul meu.... cam prin '55.
  - * Și unde sunteți?
  - În Botoșani.
  - * În Botoșani?
  - Da.
  - * Cum s-a numit socrul dumneavoastră?
  - Moritz Leibovici.
  - * A, da. Și acesta cu ce ocazie...?
  - Sunt cu soțul..... cred că-i după.... la nuntă... probabil. Că având și buchetul de flori.
  - * Poate ați prins buchetul.
  - Da, am prins buchetul de la cineva. Tot ce posibil. Și asta.....
  - * Cam în ce an?
  - '55. 1955.
  - * Și aici?
  - Aicea eu cu soțul..... undeva dus într-un concediu.
  - * La ceva lac.
  - La un lac. S-ar putea să fie Tușnad.
  - * Și prin ce an?
  - Cred că prin 1960-61.
  - * Atunci ați avut iarăși părul mai lung?
  - Da, da, da. Sau ceva mai devreme..... Cu aproximație.
  - * Asta-i numărul șase.
  - Da, asta îi .... cu familie..... mătușă, verișoară, verișoară, soțul ei la o nuntă în București.
- În 1956.
- * Deci asta sunteți a doua din stânga dumneavoastră ....
  - Da.
  - * ... soțul....
  - ... da....
  - * .... prima din stânga?
  - Este mătușa. Și în același timp....

* Cum se numește?
- Fany Șvarț. Și în același timp a fost și nașa noastră de cununie. Lângă soțul meu este fiica ei..... o cheamă Țili Șvarț, adică Țili o chema... Șvarț înainte de căsătorie, după căsătorie Anavi.

* Anavi?

- Da.

* Ei unde au trăit?

- În Botoșani până... apoi a făcut studiile la București, a fost repartizată la Onești, și după aia au emigrat în Israel.

* S-a măritat în Israel sau încă aici?

- În Israel s-a măritat.

* Și ea?

- Asta-i verișoara mea, Anuța Manaș...

* Soră?

- Verișoară, nu-i soră cu.... Nu, tatăl ei cu tatăl meu erau frați. Deci verișoară de pe tată și soțul ei, Iosi Manaș.

* Și ei au stat în...?

- Au stat la Burdușeni.... Burdușeni, Suceava.

* Și la ce nuntă ați fost la București?

- În București am fost la nunta tot unui văr de-al meu, Izu Davidsohn.

* Din partea mamei?

- Nu, din partea tatălui.

* Numărul șapte.

- Soțul meu, probabil la vârsta de 16 ani, bănuiesc.....

* În Botoșani a fost făcut?

- În Botoșani.

.....
* Și aicea?

- La fel, soțul meu.

* În Botoșani?

- În Botoșani, ... da, acolo scrie Farmacie.....

* Și cinagra... nu știu ce era.

- E centrul orașului.

* Centrul vechi?

- Centrul vechi, da, da.

* Cam câți ani a avut aicea soțul?

- Aici..... 25-26.

* El din ce an era născut?

- În 1924.

* Numărul zece. Care este soțul? În stânga sau în dreapta?

- Soțul în stânga...

* Țsta mai mic?

- Da.

* Mama...

- Mama, și cu fratele lui.

* Cum se numea mama lui?

- Clara.

- * Și fratele?
- Fratele Jean.
- * Numărul unsprezece. Asta-i soțul, din dreapta?
- Da. Din dreapta e soțul în laboratorul dentar, și lângă el este doctorul Hari Salter.
- * Salter?
- Da.
- * Cam în ce an era aceasta?
- Poate să fi fost prin 1947-48.
- * Înainte să vă căsătoriți?
- Da, da. Da, da, da, da. Poate chiar mai înainte. Cu aproximație.
- * Lucra aicea?
- Da. Da, da, da.
- * Numărul doisprezece.
- Socrul meu....
- * Asta era casa lor?
- Nu prea ..... poate să fi fost în spate. Da, cred că e în spate undeva, unde a stat dânsul...
magazia.....
- * Aicea în Botoșani a locuit și la bătrânețe?
- Da. Da.
- * În casă particulară a stat?
- Avea casa lui, dar în 1971 i s-a demolat casa, și atunci ne-am mutat împreună.
- * Da, da, da. Și asta era încă unde a locuit înainte?
- Unde a locuit, da.
- * Și curtea aparținea de casă? Grădina asta?
- Da. Da.
- * Deci trebuie să fie în anii '60 atunci poza asta, nu?
- Cred.....
- * Înainte să-l demoleze...
- Da, înainte.
- .....
- * Când a murit?
- În '81, 1981.
- * Și ați locuit cu dânsul?
- Da.
- * Și aici? Asta-i numărul treisprezece.
- Da. Aici tot în familie la o petrecere.
- * Aceasta sunteți, nu?
- Aici, da.
- * Care stă în partea dreapta. Lângă dumneavoastră?
- Lângă mine o verișoară cu soțul ei.
- * Cum se numește?
- .... Eva..... și în momentul de față mi-a scăpat pronumele....
- * Și soțul?
- .....
- * Nu ați ținut așa, legătură mai.....
- Ba da, dar a murit de mulți ani o murit, foarte de mulți ani.
- * Și unde au locuit?

- În București. În București. O rudă mai îndepărtată, nu chiar....
- * Nu verișoară de gradul întâi?
- Nu. Nu.
- * Și ea era fiica lor?
- Da. Da, da. Da. În spate e verișoara mea....
- * Care?
- Dânsa... Anuța Manaș.
- * Și aceasta?
- Și aceasta era un cuscru de-al meu.....
- * Soțul cui? Sau ce înseamnă cuscru?
- Un văr de-al meu s-a căsătorit cu fiica.....
- * Aaaaa..... Și care era vărul care era ....?
- Izu Davidsohn s-a căsătorit cu fiica lui.
- * Nu știți cum îl cheamă?
- Ba... l-a chemat Herman Șvarț.
- * Și cam în ce an era asta?
- 1956 era, cam pe atunci s-au.... îi făcută fotografia.
- * Și în București?
- Da, da, în București. În București.
- * Asta-i cincisprezece. Deci asta sunteți din dreapta?
- Asta în dreapta sunt.
- * Și două colege?
- Două colege. Da.
- * Și unde a fost făcută poza asta?
- Asta în Policlinică în geamul Policlinicii.
- * Și ați lucrat și ca asistentă?
- Nu. La fișier.
- * Și tot aveți uniformă de...?
- Da. Da, da, da.
- * Și cam în ce an?
- Prin 1961-62 cam.
- * Cine a făcut poza?
- Tot cineva din colegi... din colegi.
- * Aici socrul și soacra....
- Socrul și soacra.....
- * Asta era șaptesprezece. Aicea tatăl dumneavoastră....
- Aicea-i tata cu mama mea vitregă...
- * Ea cum s-a numit?
- Estera.
- * Și aici în Botoșani s-au căsătorit?
- Aici s-au căsătorit. Aici tata deja era bolnav, suferind, era după operația care l-a avut-o la creier.
- * Și asta era poza care le-o puneau în buletin.... în pașaport?
- În pașaport. Da.
- * Pentru Israel. Asta era optâsprezece. Deci chiar înainte să plece ei?
- Da, da.
- * Nouăsprezece. Tot tatăl ...

- Tata, da... da, da, e dânsul.
- * Da, seamănă cu celălalt. Mă uit ce fel de uniformă, e românească sau rusească.
- Probabil că nu a avut ce îmbrăca, și o găsit o haină din asta, ori i s-o dat.
- * El a fost și prozonier la ruși? Sau nu?
- Nu, nu, nu prizonier. La muncă forțată.
- * Și a venit cu soldații români atuncea?
- ..... și a venit atunci cu soldații.
- * Asta-i 22. .... Aceasta sunteți?
- În dreapta sunt eu.
- * În spate...
- În stânga e verișoara mea, Anuța Manaș....
- * Aceasta?
- Da. Și trei prietene.
- * Cum s-au numit ele?
- Asta care-i în stânga jos e Goldița, și celelalte două nici nu mai rețin.
- * Erau de aicea din Botoșani prietene?
- Da. Nici nu le-am mai văzut. Au plecat, i-am pierdut urma....
- * Cam în ce an era aceasta?
- 1950..... '50-51.
- * 24. Aceasta sunteți din dreapta?
- Da. Da. Aici eram la vârsta de 16 ani la Vatra Dornei ... o prietenă de-a mea din copilărie și fratele ei.
- * Și cum se numește?
- Dânsa Eti Vitof și fratele ei Benu Vitof.
- * Stăteați aproape? Sau unde v-ați împrietenit?
- Eram și colege de școală, de grădiniță, și..... ne-am împăcat foarte bine....
- * Sunteți de o vârstă?
- De aceeași vârstă, da.
- * Că pare mai tânără.
- Da.
- * Deci asta era când v-ați întors cu tatăl în Vatra Dornei?
- Da. Da. Da.
- * Și ce s-a întâmplat cu prietena aceasta?
- A plecat în Israel, și fratele cu părinții, cu.... mi se pare că încă o soră....
- * Ce fel de îmbrăcăminte este aceasta? Așa se purta? Sau ....
- Nu, era după revenirea acasă din deportare și fiecare ce-o găsit.....
- * Parcă și cămașa e ceva de soldat....
- Ei, fiecare ce o găsit. Era bucuros că a avut cu ce să se îmbrace.
- * Și casa aceasta nu ține de... sau era casa lor?
- Nu. Nu.
- * Așa s-a nimerit.
- Da. Da.
- * Cine a făcut poza aceasta?
- Se poate că un fotograf sau ... se poate să fi fost un fotograf, care o făcut.
- * Dar cât timp ați stat atunci la Dorna?
- Am stat o lună, o lună și ceva.
- * Și unde ați locuit?

- La o rudă. La o rudă.
- * Dar casa dumneavoastră nu ați priit-o înapoi? Sau ....
- Nu, nu era proprietate.
- * A, era închiriată.
- Închiriată.
- * Și aici câți ani aveți? 25.
- Cred că 18-19 cam.
- * Care era povestea bicicletei.
- ei, ei... împrumutată, nu.... nu era a mea.
- * A unei rude sau prietene?
- Da, prieteni.
- * Dar știați să vă dați cu bicicleta?
- Da. Da.
- * 26.
- A doua din stânga sunt eu, în stânga o prietenă, Șeli, în deapta lângă mine Dița, iar cealaltă e Saly.
- * Erați și colege la școală?
- Nu. Nu, nu.
- * Prietene?
- Da. Din vecini, așa, ne-am împrietenit fiind vecini.
- * Tot în Botoșani era făcută poza asta?
- Da. Eram (mergeam?) împreună, aveam cu cine să vin acasă....
- * Și unde mergeați împreună?
- Bănuiesc și aicea undeva la grădină, undeva.... un parc...
- * La plimbări?
- Da, da, da, da.
- * Era și aici la Botoșani o stradă unde de obicei se plimbau?
- Da. Centrul. Centrul. Centrul era strada principală, unde lumea se plimba. Ei, vara și pe bulevard, și în Grădina Publică, dar centrul de regulă.
- * Și în fiecare seară sau ...?
- La sfârșit de săptămână mai mult. Sâmbătă și duminică.
- * Și mergeați și dumneavoastră?
- Da. Bineînțeles.
- * Locul de întâlnire.
- Bineînțeles.
- * 28. cum se numește unchiul acesta?
- Unchiul e Sandu Șvarț. Mătușa e Lotti Șvarț. Fiica lor Ada, și cu nepota.... (sonerie de la ușă).....
- * A, și nepoata Blanche.
- Da.
- * Ei locuiesc în Canada?
- În Canada.
- * Mai trăiește verișoara aceasta?
- Nu.... Verișoara da. Fata lor. Unchiul și cu mătușa au murit.
- * Cam în ce an au murit?
- Mătușa prin '90, 1990, iar unchiul în 2000.
- * Și în ce localitate au trăit în Canada?

- În Toronto.
- * Toronto? Cum au ajuns în Canada?
- Ei au plecat inițial în Israel cu fiica lor. Fiica lor a cunoscut un băiat care ... din Canada a venit într-o excursie în Israel, s-au cunoscut, s-au plăcut, și.... au plecat în Canada. S-a căsătorit cu el. Fiind singurul copil, au plecat și părinții după dânsa. Așa au ajuns în Canada.
- * Și din ce an au trăit în Canada?
- În Canada... 1965-66.
- * Și în Israel când s-au... mutat?
- Prin 1960-61.
- * Nu au stat mult acolo.
- N-au stat mult în Israel.
- * 29. Aici cam câți ani aveți?
- 17 ani.
- * La fotograf era făcută?
- Da. Da. Da.
- * 30.

Caseta III, partea A

- * Și tot cu prietene?
- Da, un grup de prietene. A doua din dreapta sunt eu și prietene.
- * Ea a mai fost și în cealaltă poză,, lângă dumneavoastră cu.....
- Da. Da. Asta e Şeli, lângă mine e Saly..... în stânga... prima în stânga e Bety, iar celelalte..... nu mai știu.
- * Cam tot atunci când era făcută și cealaltă poză.
- Da, în perioada aceea.
- * Da, am pus și poza asta cu soțul. La ceva demonstrație sau adunare comunistă cred că.
- Da.
- * Asta era înainte să vă căsătoriți?
- Da, înainte, înainte.
- * Cam câți ani are aicea?
- Douăzeci și ceva de ani. Și de fapt îs colegii lui..... da, toți îs colegii lui de serviciu.
- * I-ați cunoscut?
- Da. Da. Lângă dânsul este Lucă, lângă Lucă este Şulim Segal
- * În spatele lui?
- Da. Tot în spate este... lângă Şulim Segal este Lehrer, Milică Lehrer..... iar ceilalți.... nu mai știu.
- * Și toți erau tehnicienii dentari?
- Da, da. Da. Dentiști..... dentiști și tehnicienii dentari.
- * Deci ei doi erau evrei?
- Da.
- * Și era membru de partid soțul dumneavoastră?
- Da.
- * Credea în comunism?
- E.... așa trebuia să fie pe atunci...
- * Și când era tânăr?

- Nu. Nu. După aia forțat de împrejurări..... l-a făcut, și puteai să refuzi să le spui „Nu vreau.” Că nu era alegerea lui.

* Și dumneavoastră?

- Nu, nu. Nu, pe mine nu.... și el spunea, zice: „Destul că sunt eu, lasă.....” A, bine, da când eram.... UTC-istă. Așa era pe atunci. Trebuia....dar fără activitate.... decât am.... din când în când am participat la o întâlnire așa..... fără funcții, fără nimic. Și după aia am trecut de vârsta....

* Până la 18 ani, sau până când era?

- Parcă așa ceva. Până la 18 ani. Și am trecut de vârsta asta....

* Atunci pe perioada când erați încă la școală.... se făcea asta.

- Da. Da.

.....
* Unde este biserica aceasta?

- Nu-i în Botoșani făcută..... dacă nu fi pe la Sângeorzi.....

* Cam în ce an?

- ..... 1974? Cam așa ceva, prin 1974.

* .. ați mers așa în excursie....?

- Da, anual. Anual mergeam.

* Prin ce locuri mergeați?

- A... urcam munții.... am fost în diverse locuri..... în fiecare an. .... și la munte, și la mare.

.....
* Asta era aici în Botoșani?

- Da. În Botoșani,..... și în curtea unde am stat.

.....
* Aici era în clasa a întâia?

- În clasa întâia.

.....
- .... anului 1974.

* Și aici?

- Și aici tot în fața casei unde am locuit.

* În casa aceasta ați locuit cu socrul?

- Da. Da. Da. Când i-au demolat casa, ne-am mutat aici în casa aceasta.

* Cine a făcut poza asta coloră?

- Cred că eu am făcut-o.

* Ați avut aparat color?

- Aparat, da. Da, da... nu, un aparat.... filmul care era color.

* Se găsea deja?

- Da, da.

.....
* Aicea sunteți dumneavoastră?

- Da. Da. Aia-i de ziua fetei mele, am sărbătorit.

* ... și socrul....

- Cinci anișori. Socrul, și o prietenă.

* Acasă la dumneavoastră.

- Da, acasă.
.....

* Cum s-a numit fiica dumneavoastră?

- Claudia.

.....
- În 1968. În martie 1968.

Plus

Caseta III, partea A

M. E.: Major Eموke

L. I.: Leibovici Ietti

L. I.: Bunicul era măcelar. Și și negustor de vite. Deci făcea ambele meserii.

M. E.: Deci mergea, cumpăra....?

L. I.: Cumpăra și vindea. De multe ori cumpăra și le tăia.

M. E.: Și avea acolo la casa lui ceva măcelărie?

L. I.: Nu la casă. Pentru hala.... ?? din Botoșani, și hala de carne, unde erau tonete pentru fiecare.

M. E.: Și ducea acolo? Sau cum se...?

L. I.: Da, da, da. da. Nu se făcea acasă.

M. E.: Și acolo era un loc, unde se și tăiau?

L. I.: Abator, abatorul pentru tăiat vitele. Iar hala de carne, unde se distribuie pentru vânzare.

M. E.: Bunica a murit în...?

L. I.: .. Israel. „Unde și când?” A murit în Rishon Lezion..... și ca să spun exact anul când a murit...

M. E.: ... aproximativ...

L. I.: ..... prin 1960. 1959-60.

M. E.: Și aici ați menț... ați spus și de Clara și Ana.

L. I.: Da. Frații tatălui.... Bunicii aveau șapte copii, și i-am enumerat...

M. E.: Despre aceste două știți ceva?

L. I.: Au murit. Au murit amândouă, atât Clara cât și Ana. Ana n-avea copii. Clara a avut o fată și un băiat, care au murit, dar mari de acuma, în Israel au murit.

M. E.: Și unde trăiau aceste două surori?

L. I.: În Israel. Au stat în Botoșani, și apoi au emigrat în Israel.

M. E.: După război?

L. I.: După război.

M. E.: Și știți cumva numele soților?

L. I.: Soțul lui Clara era Nathan, și soțul Ana era Srul.

M. E.: Și de familie?

L. I.: A lui Clara Deutsch, și a lui Ana Ifrim.

M. E.: Și ele cam în ce deceniu au murit în Israel?

L. I.: Prin 1980, optzeci și ceva.

M. E.: Și știți cumva care dintre acești frați și surori era mai mare și mai mic?

L. I.: Tatăl meu era cel mai mare, după care a urmat Buium,... apoi era Loti, Clara, Ana..... Zalman, și Lică era cel mai mic dintre copii.

M. E.: Și acest Zalman unde și când a murit?

L. I.: Zalman cred că a murit prin 1996-97, cred că așa ceva, în Israel.

M. E.: Deci și ei au plecat în Israel.

L. I.: Da da.

M. E.: Împreună cu copii?

L. I.: Cu copiii, da.

M. E.: Și despre bunicii aceștia din Botoșani, ei cât de religioși erau?

L. I.: Erau religioși, mergeau la sinagogă, toate sărbătorile le-au ținut foarte frumos.

M. E.: Bunica ținea cușăr?

L. I.: Foarte cușăr. Foarte cușăr.

M. E.: Și bunicul cât de des mergea la sinagogă?

L. I.: A... mergea vineri seara, sâmbătă, de sărbători, și și așa, în cursul săptămânii... erau evrei mult și făceau slujbe și în cursul săptămânii, și mergea.

M. E.: Nu știu de unde am dedus eu după povestire, că .... știți ceva despre frații, surorile bunicii? Sau avea frate, soră?

L. I.: Atât bunica cât și bunicul aveau surori, frați mai mulți, dar erau în America.

M. E.: Și a bunicului și a bunicii?

L. I.: Da, da, au plecat în America prin anii 1900 sau în timpul primului război mondial, și ei corespondau. Dar eu n-am mai apucat, nu mai știu nimica. O fi nepoți, strănepoți, o mai fi pe acolo, dar nu cunosc.

M. E.: Așa. Și această mătușă Fany Schwartz, ea cine era?

L. I.: Da. Mătușă asta, Fany Schwartz, e de acuma din partea soțului meu.

M. E.: Aaa...

L. I.: E din partea soțului meu.

M. E.: Și cum erau înrudiți?

L. I.: Fany Schwartz era soră cu socrul meu.

M. E.: Că asta nu am știut, unde să....

.....
M. E.: Și știți cumva cu ce se ocupa soțul acestor două mătuși, Clara și Ana?

L. I.: .....

M. E.: Înainte să plece în Israel?

L. I.: A lui Clara .... era tâmplar. Dar de Ana nu mai știu.

M. E.: Și aici locuiau în Botoșani?

L. I.: Da, au locuit în Botoșani până prin anii 1950 și....

M. E.: Până au plecat.

.....
L. I.: Mergând în jos era strada Ferdinand. Și a doua era strada Carol.

M. E.: Deci aceste două străzi erau centrul orașului.

L. I.: Da, da. Formau un fel de „L”. De la gară prima stradă și apoi se mergea în stânga, și ...

M. E.: Și aceasta se scrie așa, Tăiepot? Încă o stradă.

L. I.: „...și apoi se întretăia cu o altă stradă, principală, mai mare decât strada care venea de la gară. Strada....”

M. E.: ... Tăiepot am înțeles eu.

L. I.: Nu. Nu.... străzile.

.....
M. E.: „... străzi formau centrul orașului, strada Ferdinand și strada Carol.”

L. I.: Da. Da. da, da, da.

M. E.: Și asta e bine: „Și la podul spre oraș pe o parte și pe alta erau prăvălii.”

L. I.: Da, da.

M. E.: Știți cumva dacă tatăl dumneavoastră a fost în armată? A făcut armată?

L. I.: Nu știu.

M. E.: Nu știți.

.....
M. E.: ... două sinagogi.....

L. I.: „Era rabin care ținea slujba. Era frumos. Dar la Vatra Dornei erau două sinagogi: asta mare, unde mergeau din totdeauna părinții, bunicii, și era una pe strada Principală, cam lângă calea ferată, după gară un pic, în colț. Era ortodox sau neolog cea în care mergeați? Și celălalt?” Cred că amândouă erau ortodoxe.

.....
L. I.: „...specială pentru Paște... Unde se țineau în timpul anului?” În pod. În pod se ținea, după Paști se strângea toată vesela, tacâmul, și tot ce era nevoie pentru gătit, tăvi, și în coșuri mari de paie sau în lădițe cu capac se puneau în pod, și stăteau un an de zile. Ele sunt scoase înainte de a se folosi, sunt scoase, spălate, frecate toate.... Asta a fost pe atunci.

M. E.: Și le spăla mama când le aducea jos de la pod, le spăla cu leșie? Sau cu.....? sau asta nu se făcea?

L. I.: Se spăla..... nu mai știu cu ce se spăla, dar atâta țin minte că o parte din tăvi, de exemplu, se încingeau pietre mari în foc, se puneau în vase, în tăvi din astea, se turna apă fierbinte... probabil că în felul ăsta se curăța, se cușera.

M. E.: Deci tăvile acelea care...?

L. I.: Pentru copt, pentru....

M. E.: Care erau aceeași care le folosea și în timpul anului, sau...? Și în felul ăsta făcea...?

L. I.: Dacă nu avea special, se făcea cușar în felul ăsta.

M. E.: Și în tăvile acelea care vroia să le cușerească, puneau pietrele sau într-o alta?

L. I.: Pitrele. Pietrele în tăvi, și apoi apă turnat pe deasupra, ieșeau niște aburi... Probabil că așa se obișnuia – îs amintiri care mi-au rămas. Aicea.....

M. E.: Da, aicea nu am înțeles prea bine....

L. I.: „...era și sărbătoare. Și trebuie să te speli înainte de rugăciune, să fii curat. Și au făcut rugăciunile în acest tren, și așa, și mai ales cu necesitățile pe care și-au făcut oamenii. Deci mergeam înainte cu trenul ăsta. Am trecut prin Cernăuți.”

M. E.: Episodul acesta din Cernăuți n-am reușit să...

L. I.: „În Cernăuți era ghetou, și era lumea care stătea și se uita, nu era departe.”

M. E.: Nu era departe de șine?

L. I.: Da, de gară, de calea ferată. Că se vedea ghetoul.

M. E.: Și cum arăta, sau ce vedeți?

L. I.: Vedeam oameni. Era o distanță, totuși, nu era... eu știu, un metru, doi metri distanță, erau.... eu știu, poate treizeci, cincizeci de metri distanță, și se vedeau oameni necăjiți, făceau cu mâna – că ei știau de acum că pe noi ne evauază și ne duce în Transnistria. Și...

M. E.: Și s-a și oprit trenul acolo?

L. I.: Mers încet. A mers încet.

M. E.: Și era și un gard, sau nu era gard?

L. I.: Era, ei n-au putut să iasă de acolo. Ghetoul este îngrădit. Erau acolo... „La Cernăuți erau acolo oamenii, ne făceau ...”.. cu mâna.

M. E.: Da, da, da. că în vagonul în care erați au reușit să deschidă un pic ușa, să.... se putea vedea. Da, aicea nu știam exact, care mătușă a fost acesta...

L. I.: „...Iosef Laufăr, a murit mătușă-mea.”, Maly Laufăr, soția lui Iosif Laufăr. A murit acolo una din verișoare, Pepi.

M. E.: Și cealaltă a ajuns până la Moghilev?

L. I.: Cealaltă la Moghilev, la orfelinat, și a murit și aia.??? Surefind din cauza foametei, a bolilor, a frigului, a mizeriei. .... „Eram de-acuma în 1942, s-a făcut iarna lui 1942. Acolo a murit o altă mătușă de-a mea, cumnata mamei de la fratele... Mali Laufăr..”

M. E.: Deci ea unde a murit până la urmă?

L. I.: Aici cred că se repetă. Că mătușă asta.... A murit unchiul meu, Iosif Laufăr, a murit mătușă mea... Cred că aicea se repetă.

M. E.: Deci asta era la Kopaigorod, nu? Unde a murit unchiul?

L. I.: Da.

M. E.: Deci ați spus că a murit unchiul, mătușă, una din verișoare, și după aceea ați fugit.

L. I.: Da. da. da, ei.... mătușă care a murit e Maly Laufăr, care aici apare.

M. E.: Da. și ea a murit în Șargorod atunci?

L. I.: Da, da.

M. E.: Deci de aicea să tai, de la Kopaigorod.

L. I.: Da, da.

M. E.: Deci în Kopaigorod unchiul și verișoara Pepi...

L. I.: Da, da...

M. E.: Și cu mătușă și cealaltă verișoară ați fugit, ați ajuns în Șargorod...

L. I.: Mătușă tot acolo a murit.

M. E.: Tot aicea?

L. I.: Da.

M. E.: Deci când ați fugit de la Kopaigorod, erați numai dumneavoastră și verișoara aceasta? Cea care a mai rămas.

L. I.: Eram așa: noi amândouă, era mama mea cu tatăl meu, și erau două mătuși, surorile lui mama.

M. E.: Care?

L. I.: Ana și Sabina. Probabil că mai jos o să apară și ele... care au murit la Piciora. În lagărul Piciora au murit amândouă.

.....
L. I.: „Ați fugit împreună cu tatăl, sau v-ați găsit mai târziu?” Noi am fugit în pădure, și am stat acolo până tata a venit cu mama în brațe. Mama era deja moartă.

M. E.: Și cum v-a găsit tatăl?

L. I.: Tata ne-a strigat să fugim ca să ne ascundem în pădure. Bine, n-am intrat până în fundul pădurii – la începutul.... Și era o poieniță acolo. Am fugit acolo, și după aceea tata... Am stat ghemuite acolo, și apoi a venit tata cu mama în brațe.

M. E.: Da, și atunci cealaltă verișoară ra Ietti.

L. I.: „Venind la orfelinat am aflat că verișoara mea a murit.”

M. E.: Ietti.

L. I.: Ietti, verișoara.

.....
L. I.: „Eu tot am dat-o pe românește, pe nemțește, dar vorbea bunicul..”

.....
L. I.: „Ce s-a întâmplat cu bunicii în perioada războiului?” Bunicii din partea tatălui au fost în Botoșani. Și Botoșanii n-a fost deportată, Botoșanii a rămas pe loc.

M. E.: Ei au fost evacuați din casă, sau au rămas?

L. I.: Nu, nu, au rămas în casă.

M. E.: Și din ce au trăit ei în perioada războiului?

L. I.: Bunicul a muncit... măcelărie..

M. E.: Nu erau restricții pentru evrei să nu.....? sau nu știți?

L. I.: Nu știu, că eu, dacă am venit încoace în 1944, în 1944 deja se ameliorase.... eu am venit în martie 1944, și deja perioada.... În 1940-44 cum a fost aici, nu mai știu.

M. E.: Și când ați venit dumneavoastră în Botoșani, bunicul mai lucra?

L. I.: Da, da. Da.

M. E.: După ce a plecat tatăl în Israel.....

L. I.: ... „Am făcut o revenire. Între timp, ei aveau pașaport, trebuiau să plece. A plecat tata cu sora mea și cu mama...”..... „... frate de al lui tata,”... Buium.

M. E.: Buium?

L. I.: Da.

M. E.: Așa am dedus eu.

.....
M. E.: Și tatăl dumneavoastră în ce an a murit în Israel? În 1951 au plecat...

L. I.: .... Tata în 1951 a plecat... după un an, un an jumate a murit.

M. E.: În 1952-53?

L. I.: Da.

.....
M. E.: Când ați început să lucrați?

L. I.: Am început să lucrez în mai 1949. în mai 1949.

M. E.: „...la Direcția Sanitară pe post de casieră...”

L. I.: Aicea am lucrat la Fabrica de Tricotaje.

M. E.: Prima dată?

L. I.: Prima dată.

M. E.: Din 1949?

L. I.: Da. Și am lucrat până în 1954.

M. E.: Și acolo ce ați lucrat?

L. I.: La Fabrica de Tricotaje eram controlor de calitate. În 1954 m-am căsătorit, și atunci am ieșit din servicii, și am stat acasă câțiva ani, vreo cinci ani. După cinci ani am reintrat în servicii la... întâi la Policlinică, și am lucrat la informații la Policlinică.... registratură.... și am lucrat creșterea cinci ani la Policlinică, apoi m-au transferat în cadrul Spitalului, că Policlinica și Spitalul erau împreună.

M. E.: Și după aceea ați fost.....?

L. I.: .....aicea....

M. E.: De la Policlinică ați mers la Direcția Sanitară?

L. I.: Nu, de la Policlinică... Da, da, când s-a unit .... s-au unificat toate Spitalurile și Policlinicile, și totul a fost sub conducerea Direcției Sanitare.

M. E.: Și acolo ați mers pe post de casieră?

L. I.: da.

M. E.: Și asta era... Serviciul Financiar era în cadrul Direcției Sanitare?

L. I.: Da, da, da, da.

M. E.: Acum am înțeles.

L. I.: Da.

M. E.: Asta nu știu ce fel de vals....

L. I.: Damen vals. Damen vals.

M. E.: Asta cum era?

L. I.: Adică un vals la fel ca toate valsurile, dar doamnele.. fetele se duceau și invitau băieții.

M. E.: Aaa....

L. I.: Aicea.....

M. E.: Cu carnețelele alea cu puncte. De unde trebuiau luate acesta carnețele, și cum era sistemul acesta?

L. I.: Țsta.. după...

M. E.: ... după război ...

L. I.: ... după război... chiar prin anii 1950, Primăria dădea pe bază de buletin, și din câte țin minte – că-s atâția ani –... Primăria dădea carnete cu puncte, și în cadrul acestor puncte puteai să-ți cumperi ori și ce vroiai, dar punctele se epuizau. Eu știu, aveai 100 de puncte, și dacă îți luai un pardesiu, să zicem că pardesiul era 80 de puncte, și mai rămâneau 20 de puncte să-ți iei o pereche de ciorapi sau....

M. E.: Și erau puncte separate pentru alimentare și pentru ..... îmbrăcăminte, sau...?

L. I.: Asta nu mai știu. Nu mai știu. Dar pentru îmbrăcăminte sunt sigură, că erau materiale stambă pentru rochițe, materiale de pijamale, de .... puteai să-ți iei câteva materiale și.... sau o sanda, o pereche de pantofi.

M. E.: Și fiecare persoane primea aceeași număr de puncte?

L. I.: Da, da, da.

M. E.: Erau și alimentele pe puncte atuncea sau nu?

L. I.: Mi se pare că da. Mi se pare că da.

.....
M. E.: .. nu știu ce înseamnă zsvandist.

L. I.: .... A, jaz.

M. E.: Așa se zice, jazvandist?

L. I.: Așa... e vorba de jaz. Un acordeonist, unul cu un jaz, cu o chitară....

M. E.: Deci asta e un instrumnet?

L. I.: Da

M. E.: Cum? Care e acesta?

L. I.: Un fel de tobă. Tobă.

M. E.: Tobă? Care se bate?

L. I.: Da.

M. E.: Și așa se zice, jaz?

L. I.: Jaz.

M. E.: Și atunci e jazvandist?

L. I.: Nu, aici poate să fie ... cu toba, cum vă iese mai bine explicația.

M. E.: Dar cum se zicea atunci?

L. I.: Jaz. Da.

M. E.: Jazist, sau?

L. I.: Nu zsvandist, că n-are nici un înțeles. Instrumentiști.

.....
M. E.: Asta cu soțul, nu?

L. I.: Care?

M. E.: „După căsătorie anual mergeam în excursie. Am fost în diverse locuri, și la munte, și la mare. ”

L. I.: Da, da.

M. E.: „Ca încheiere ar fi bine un paragraf despre cum se desfășoară viața dumneavoastră acum, ce faceți într-o zi oarecare, dacă țineți legătura cu Comunitatea, la ce evenimente participați, ce mai țineți din tradiție...”

L. I.: Cu Comunitatea sigur că țin legătura. Evenimente, când sunt conferințe, când vin delegații din alte prăți, suntem invitați și mă duc și eu, bineînțeles că întotdeauna onorez invitațiile...

M. E.: Ce fel de conferințe țin?

L. I.: Mai vine de la București cu diverse.... Se mai face câte o masă festivă în anumite zile, cum ar fi de Paști, prima seară de Paști se face masă festivă, și suntem invitați, și ne întâlnim acolo, la fel și Hanuca. .... tot ne întâlnim, se fac mese la slujbe, și e foarte frumos.

M. E.: Și la sinagogă mergeți în careva zi? Sau nu mergeți deloc?

L. I.: La noi nu se obișnuiește să meargă la slujbele astea când se fac între bărbați, să meargă și.. numai când e vorba de sărbători: Roș Hașana, Iom Kipur, alte sărbători din astea, la care mai merg și eu.

M. E.: Și din tradiție ce mai țineți?

L. I.: Din tradiție.... cât se poate, țin. Acum de exemplu, ...înainte era carne kașer. Ei, acum s-a pierdut această tradiție, cu carne kașer, că nu mai ajunge în Botoșani. Și luăm carne .... din ce în ce mai.... eliminăm câte ceva din toate care altădată le țineam. Întotdeauna obișnuiesc înainte de sărbători curățenie, să fie în primul rând curățenia făcută, mâncarea, să nu fac de sărbători treabă, să am făcut dinainte și mâncare, și o coptură, și ce să poate să am. Ce să vă mai spun de...?

M. E.: Sâmbătă lucrați?

L. I.: Nu lucrez. Nu lucrez, am timp toată săptămâna să lucrez, așa că nu-i musai să le fac sâmbăta.

M. E.: Și lumânări aprindeți vineri seara?

L. I.: Nu.

M. E.: Și de Hanuca?

L. I.: Tot nu. Când eram cu familia mea, așa, făceam toate obiceiurile, aprindeam și lumânări, și de Hanuca, și vineri seara, și.. Ei, acum am renunțat la astea.

M. E.: Și după ce v-ați măritat, ați avut vase separate de carne și de lapte?

L. I.: Am avut, că socrul meu a stat cu noi. Și el a avut de la gospodăria lui vase. Avea o casă, și în pod țineau vasele, și.... vrând nevrând am ținut.

M. E.: Și cred că și cerea socrul să....?

L. I.: Da. dar nu, și îl respectam. Îl respectam, era o plăcere s-o fac, nu era o problemă.

M. E.: Și acum cum petreceți o zi?

L. I.: Și o zi.... nu-s toate zilele la fel. Mai la o plimbare.. în primul rând gospodăria, mică, așa cum este, tot cere. Zilnic trebuie să faci ceva pentru casă. Și ba se mai strică ceva, și trebuie să sun un meșter să vină. Apoi piață, cumpărături, fac mâncare, o plimbare, un pic de aer, mă duc și la grădină, pe o bancă, mai citești presa, televizorul, te documentezi cu o serie de emisiuni..

M. E.: Sunteți abonată la ceva ziar?

L. I.: Nu, le cumpăr. Le cumpăr. Abonată sunt numai la revista Realitatea Evreiască. Restul le cumpăr.

M. E.: Și ce ziare citiți de obicei?

L. I.: Magazinul, care nu-mi lipsește, asta e săptămânal

M. E.: Din Botoșani?

L. I.: Magazinul... revista, ziarul Magazin.

M. E.: A, Magazin.

L. I.: Asta e. Îmi place foarte mult e un ziar cultural, științific, însă.... lucruri plăcute.

M. E.: Tot din București

L. I.: Da, da, da. Ziar național.

.....
M. E.: ... care a fost, tot germana?

L. I.: Nu. A tatălui era idiș.

M. E.: Și a mamei?

L. I.: Germana.

M. E.: Și ei între ei cum vorbeau?

L. I.: Idiș, românește, și tata între timp a învățat și el germana. Da.

M. E.: Dacă a stat acolo la familia.. vorbitoare de germană....

L. I.: DA, da.

M. E.: Și mama dumneavoastră știa și ea, sau bunicii din Vatra Dornei, idiș?

L. I.: Da. Și mama știa, și bunicii. Pe bunica am prins-o, pe bunicul nu l-am cunoscut.